

πρόγραμμα. Κοντά σ' αυτό πρέπει να πραγματωθούν και οι δυο προϋποθέσεις που τις βρήκαμε απαραίτητες για την προκοπή του πανεπιστημιακού έργου: ο ικανός φοιτητής και ο ικανός καθηγητής. Και γι' αυτές θα μιλήσω αμέσως παρακάτω.

2. ΟΙ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

1. 'Η επιλογή.

α. Γενικά.— Όταν εξετάζαμε το δεύτερο αίτιο της άποτυχίας, είδαμε τί λογής νέους έπαιρνε το πανεπιστήμιο. Στη μέση παιδεία πήγαιναν από το δημοτικό σχολείο με τυπικές μόνο εξετάσεις πλήθος παιδιά κατάλληλα μαζί και άκατάλληλα για τέτοιες σπουδές, και οι όροι της εργασίας στα γυμνάσια ήταν τέτοιοι, που οι απόφοιτοί τους έβγαιναν με άδούλευτο μυαλό και άβέβαιες γνώσεις. 'Απ' αυτούς μόλις ξεχώριζαν είκοσι στους έκατό που θα μπορούσαν ν' ακολουθήσουν πανεπιστημιακές σπουδές. Και όμως στο πανεπιστήμιο έμπαιναν έλεύθερα όσοι ήθελαν. 'Αλλά και όταν ή ποιότητα και ο πληθωρισμός τους άνησύχησαν πανεπιστημιακούς και Πολιτεία και μπήκε κάποιος περιορισμός με τις εισιτήριες εξετάσεις και το *numerus clausus*, και πάλι στο βάθος δέ γινόταν καμιά επιλογή, άφου άπ' όσους εξετάζονταν περνούσαν 64 ως 75 στους έκατό. Τά δυο τελευταία χρόνια το ποσοστό αυτό περιορίστηκε πολύ γιατί το *num. cl.* και μικρότερο έγινε και κρατήθηκε. 'Ετσι για να πάρωμε τά ίδια παραδείγματα που είχαμε πάρει και παραπάνω στο σχετικό κεφάλαιο: στην άθηναϊκή νομική σχολή από 1813 που εξετάστηκαν πέρασαν 602, δηλαδή 33,1 στους έκατό, οι μισοί άκριθώς άπ' όσοι σε περασμένα χρόνια. Στής Θεσσαλονίκης από 757 μπήκαν 340, δηλαδή 44,7 αντί 68 % που ήταν πρίν. Στίν άθηναϊκή φιλοσοφική σχολή τά δυο τελευταία χρόνια από 370 πέρασαν 163 ή 44 % αντί τά πρίν 68,9. 'Εξαίρεση έχομε μόνο στής Θεσσαλονίκης, αλλά γι' αυτή θα μιλήσω ειδικότερα παρακάτω. 'Εκτός από τον περιορισμό αυτόν άλλαξε άκόμα και ή μορφή τών εξετάσεων, με τó σκοπό να λείψουν χτυπητά μειονεκτήματα που είχε τó παλιό σύστημα. 'Αντί να μαζεύωνται όλοι οι ύποψήφιοι στις δυο πανεπιστημιακές πόλεις και να εξετάζωνται μόνο από τούς ειδικούς πανεπιστημιακούς, οι εξετάσεις γίνονται τώρα ταυτόχρονα στις διάφορες εκπαιδευτικές περιφέρειες από εκπαιδευτικούς τής μέσης παιδείας με πρόεδρο τής κάθε εξεταστικής έπιτροπής τó γενικό έπιθεωρητή. Τά ζητήματα είναι τά ίδια για όλους και όρίζονται από τó 'Υπουργείο. Τά γραπτά τών εξετάσεων άφου βαθμολογηθούν από τή σχετική έπιτροπή, τά παίρνουν έπειτα οι ειδικοί καθηγητές τών πανεπιστημίων, έλέγχουν και βαθμολογούν και αυτοί, και τó αποτέλεσμα τó δίνει ο μέσος όρος τών βαθμών. 'Η νέα αυτή μορφή τών εξετάσεων έχει πολλά πλεονεκτήματα, όταν τή συγκρίνωμε με τήν παλιά. Τó σημαντικότερο είναι που λείπει ή λαχανιασμένη βία, και μπορεί να λείψη και ή συνέπειά της: ή πρόχειρη κρίση. Τά γραπτά που κρίνει ο κάθε εξεταστής στις διάφορες περιφερειακές έπιτροπές είναι τώρα πολύ λιγότερα άπ' ό,τι πρίν, όταν ένας καθηγητής διάβαζε και βαθμολογούσε μέσα σε λίγες μέρες 400 ή και περισσότερα γραπτά. Τó ίδιο βέβαια γίνεται και τώρα στο δεύτερο έλεγχο με τόν πα-

νεπιστημιακὸ ἐξεταστή, μὰ ἡ πρώτη κρίση τῆς ἐπιτροπῆς τὸν εὐκολύνει κάπως στὴ δουλειά του, καὶ μ πο ρ ε ῖ νὰ εἶναι μιὰ ἐγγύηση γιὰ δικαιότερο ζύγισμα. "Ἄλλο σπουδαῖο πλεονέκτημα εἶναι πὸ στὴν κρίση λαβαίνει μέρος καὶ τὸ προσωπικὸ τῆς μέσης παιδείας. Καὶ τὸ λέω αὐτό, γιατί λογαριάζω πὸς ἔχομε στὰ γυμνάσια καὶ καθηγητὲς πὸ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐκτιμήσουν π. χ. μιὰ ἔκθεση καλύτερα ἀπ' ὅ,τι μερικοὶ πανεπιστημιακοί, ἀκόμα καὶ εἰδικοί. Φτάνει μόνο νὰ γίνεται στὸ προσωπικὸ ἡ σωστὴ ἐπιλογή*.

Ὁ περιορισμὸς τοῦ ποσοστοῦ, ἄς μὴν εἶναι ἀκόμα καὶ ὅσος θὰ ἔπρεπε, ἀναγκάζει τὸν ἐξεταστή νὰ κρίνῃ αὐστηρότερα. "Ἄν ἡ αὐστηρότητα εἶναι στὶς περισσότερες ἢ λιγότερες ἀνορθογραφίες καὶ ἀσυνταξίες, καὶ στὶς περισσότερες ἢ λιγότερο σωστὲς, στερεὲς καὶ συστηματικὲς γνώσεις, εἶναι κι αὐτὸ κάτι πὸ βοηθᾷ τὸ σκοπὸ μας. Αὐτὸ ὅμως μόνο δὲ φτάνει. Πολύτιμη σημασία θὰ πάρῃ ὁ περιορισμὸς, ἂν ἡ αὐστηρότητα προχωρήσῃ καὶ στὴν οὐσία. Μποροῦμε ὅμως νὰ εἰποῦμε πὸς τὸ μικρότερο ποσοστὸ ἔφερε καὶ τὸ μεγάλο αὐτὸ βῆμα; Καὶ τὸ ἴδιο ἐρώτημα ἔρχεται καὶ μὲ τὴ νέα μορφή τῶν ἐξετάσεων: "Ἀλλάξε μ' αὐτὴ καὶ τὸ πνεῦμα τους, ὥστε μέσα στοὺς λίγους πὸ παίρνουν τὰ πανεπιστήμια νὰ ναι καὶ οἱ καλύτεροι; Γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ κύριο, καὶ σ' αὐτὸ θὰ συγκεντρώνεται γιὰ καιρὸ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς: πὸς δηλαδὴ θὰ κατορθώσωμε νὰ περνοῦν στὸ πανεπιστήμιο οἱ καλύτεροι ἀπὸ τοὺς σημερινούς καὶ αὐριανούς ἀπόφοιτους τῶν γυμνασίων, οἱ πιὸ κατάλληλοι γιὰ πανεπιστημιακὲς σπουδές.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς δὲ λύνεται βέβαια μόνο ἀπὸ πάνω, στὴν πόρτα τοῦ πανεπιστημίου. Τὸ κέντρο τοῦ βάρους πέφτει ὅπως εἶδαμε στὴ γενική, καὶ προπάντων στὴ μέση παιδεία: καὶ ἂν ἄλλοῦ κατορθώσουν νὰ παίρνουν τὰ πανεπιστήμια συγκροτημένους τουλάχιστο νέους, αὐτὸ γίνεται γιατί τὰ γενικὰ σχολεῖα τους, καὶ κυρίως τὰ γυμνάσια, μορφώνουν καλὰ τοὺς μαθητὲς τους. Εἶναι ἀλήθεια πὸς καὶ σ' ἐμᾶς ἀπὸ καιρὸ ἔχουν ἀρχίσει ν' ἀνησυχοῦν γιὰ τὴ δημοτικὴ καὶ μὴ μέση ἐκπαίδευση, καὶ στὸ μεταξύ ἔγιναν διάφορες προσπάθειες γιὰ νὰ τὴν καλύτερέψουν. Προσπάθειες καὶ γιὰ καλύτερη ὀργάνωση τῶν σχολείων καὶ γιὰ τὸ προσωπικὸ τους. Τὶς προσπάθειες αὐτὲς δὲν μποροῦμε σήμερα νὰ τίς ἐξετάσωμε, οὔτε καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη πὸ σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὸ θέμα μας. Τοῦτο μόνο σημειώνω, ὅτι ὥσπου νὰ γίνουν καλύτεροι οἱ ὅροι τῆς ἐργασίας στὰ γυμνάσια, θὰ περάσουν χρόνια, καὶ χρόνια πολλά. Γιατί ἂν δὲν εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ κανονίσωμε τὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν σὲ κάθε τάξη ἔτσι, πὸ νὰ μπορῇ ἕνας δάσκαλος νὰ κάνῃ τὴ δουλειά του ὅπως πρέπει, ἢ νὰ πηγαίνουν στὰ γυμνάσια παιδιὰ ὄχι μόνο ἀπὸ μεγάλα, παρὰ καὶ ἀπὸ μικρὰ κέντρα καὶ σὲ ἡλικία πὸ μπορεῖ νὰ ξεχωρίσωμε κλίσεις καὶ ἰκανότητες **, ἂν δὲν εἶναι δύσκολο ν' ἀρχίσωμε συστηματικὲς ὑποτροφίες καὶ γιὰ παιδιὰ ἰκανότατα μὰ φτωχά, ἢ νὰ μεταφέρωμε τὴν ἐπιλογή γιὰ τὸ πανεπιστήμιο στὶς τελευταῖες γυμνασιακὲς τάξεις, δὲν εἶναι τὸ ἴδιο καὶ μὲ ἄλλα ζητήματα. "Ἐτσι π. χ. θὰ χρειαστῇ καιρὸς ὥσπου ν' ἀνοίξουν καὶ ἄλλοι δρόμοι γιὰ μόρφωση οὐσιαστικῆ

* Οἱ εἰσιτήριες ἐξετάσεις καὶ ὁ π.σ. καταργήθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια. Στὴν ἀρχὴ ἡ ἐγγραφή στὸ πανεπιστήμιο εἶχε ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὸ βαθμὸ τοῦ γυμνασιακοῦ ἀπολυτηρίου, ἀργότερα ὅμως καὶ ὁ περιορισμὸς αὐτὸς ἔλειψε. Φέτος τὸ ὑπουργεῖο παιδείας ζήτησε νὰ περιορίσῃ τὸ κακὸ καὶ ξανάφερε τὸ σύστημα τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων, ἀλλὰ μὲ τὴν καθαρὰ πανεπιστημιακὴ μορφή πὸ εἶχαν πρὶν.— 1943.

** Νὰ γίνῃ δηλαδὴ τὸ κοινὸ, τὸ βασικὸ σχολεῖο ἐξάχρονο, ὅπως ἦταν καὶ πρὶν.— 1943.

πού νά ταιριάζουν μέ τούς ψυχολογικούς καί άλλους ὄρους τοῦ τόπου μας, ὥστε νά τούς ἀποζητοῦν πολλοί ἀπό πραγματική, δική τους ἀνάγκη καί ἀκόμα πολύ περισσότερος γιά νά μορφωθοῦν νέες γενιές δασκάλων, πού θά θεμελιώσουν γερὰ καί θά ζωντανέψουν τή μορφωτική ἐργασία τῶν σχολείων, καί ν' ἀναπτυχθοῦν καί ἄλλα μέσα ὅπως βιβλία, μελέτες κτλ. ἀπαραίτητα γιά τέτοια μὀρφωση. "Ὅλα αὐτὰ θά γίνωνται καί θά γίνουν, γιατί ἔχομε ὄλες τις δυνατότητες γι' αὐτό. Στό μεταξύ ὅμως τὸ πρόβλημα πού εἶναι ἄμεσο σχετικά μέ τήν ἐπιλογή, εἶναι αὐτό πού εἶπα παραπάνω: πῶς δηλαδή θά κατορθώσωμε νά περνοῦν στό πανεπιστήμιο οἱ καλύτεροι ἀπό τούς σημερινούς καί αὐριανούς ἀπόφοιτους τῶν γυμνασίων. Καί ἂν αὐτό εἶναι γιά ὄλες τις σχολές σπουδαιότατο, ἀκόμα πιδ σπουδαῖο καταντᾶ γιά ὄσες σχολές μορφώνουν τὸ προσωπικό τῆς μέσης παιδείας. Γιατί πρωταρχικός ὄρος γιά νά καλυτερέψη αὐτή καί μ' αὐτή καί τὸ δημοτικό σχολεῖο, εἶναι νά καλυτερέψη τὸ προσωπικό τῆς, πράγμα πού δέν μπορεῖ νά γίνη χωρὶς τή σωστή ἐπιλογή τῶν φοιτητῶν. Κάθε νέος πού θά μπαίνη στίς σχολές αὐτές ἂν καί δέν εἶναι κατάλληλος γιά τις σπουδές τους, θά μισομορφῶνη ἀργότερα ἢ καί θά παραμορφῶνη 50 τουλάχιστο παιδιὰ τὸ χρόνο, κι αὐτό γιά 25 ἢ καί 30 χρόνια! Τί μπορεῖ λοιπὸν νά γίνη τώρα;

1. Μὲ τούς σημερινούς ὄρους νομίζω πῶς ὄχι μόνον πρέπει νά κρατηθῆ ὁ *numerus clausus*, ἀλλὰ καί νά γίνη μικρότερος. Ὁ λόγος πού εἶχε συστήσει ἄλλοτε ὁ Καραθεοδωρῆς ὀρισμένο ἀριθμὸ φοιτητῶν γιά κάθε σχολή, ἦταν κυρίως γιά νάναί σὲ καθεμίᾶ μονάχα ὄσοι θά μπορούσαν νά μορφωθοῦν ἄνετα μέ τὰ μέσα πού διαθέτομε *. Ὁ λόγος βέβαια αὐτὸς εἶναι σοβαρότατος, καθὼς καί ὁ ἄλλος, νά μὴν ἔχωμε δηλαδή πληθωρισμὸ στὰ ἐπαγγέλματα. Στό ζήτημά μας ὅμως τὸ κύριο αἶτιο γιά τὸν περιορισμὸ εἶναι νά μποῦν στό πανεπιστήμιο μόνον ὄσοι ἀξίζουν γιά ἐπισημονικές σπουδές, κι αὐτοὶ ἀσφαλῶς εἶναι σήμερα λιγότεροι ἀπ' ὄσοι μποροῦν νά μορφωθοῦν³⁰. Καί ἂν ὅμως βρεθῆ ἀπαραίτητο τ' ὄριο αὐτὸ νά μείνη τὸ ἴδιο μέ τὸ σημερινὸ σὲ ἄλλες σχολές, πάντως σὲ ὄσες μορφώνουν τὸ προσωπικό τῆς μέσης παιδείας πρέπει νά μικρύνη πολύ. Γι' αὐτὸ θά μιλήσω παρακάτω.

2. Σχετικά μέ τή μορφή τῶν ἐξετάσεων, ὄσο καί ἂν ἡ σημερινὴ εἶναι σὲ κύρια σημεῖα καλύτερη ἀπὸ τήν παλιά, θά ἦταν κατὰ τή γνώμη μου προτιμότερο, ἂν τὰ γραπτὰ περνοῦσαν μόνον ἀπὸ μιᾶ ἐπιτροπὴ μικτῆ, καί ὄχι ὅπως τώρα ἀπὸ δύο. Μικτῆ ἀπὸ καθηγητὲς γυμνασίων καί πανεπιστημιακούς, ὄχι ὅμως ὄποιον τύχη, παρὰ ἀπὸ ἀνθρώπους πού ξέρουν νά ἐξετάσουν καί νά ἐκτιμήσουν σωστά, πού κατέχουν δηλαδή μιᾶ τέχνη ἀρκετὰ δύσκολη. Ἡ σύνθεση τῶν ἐπιτροπῶν καί ἡ προσοχὴ στήν ἐπιλογή τῶν μελῶν τους θάχουν γιά συνέπεια νά εἶναι ὁ ἀριθμὸς τους μικρότερος ἀπ' ὄ,τι τώρα. Εἴτε ἀλλάξει ὅμως ἡ μορφή τῶν ἐξετάσεων εἴτε μείνει ἡ ἴδια, τὸ κύριο εἶναι ν' ἀλλάξη ὁ τρόπος πού γίνονται, τὸ πνεῦμα τους. Τὸ ζήτημα βέβαια εἶναι πολὺ δύσκολο, κάτι ὅμως μπορεῖ νά γίνη, ὄταν μάλιστα τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν διαλεχτοῦν. Γι' αὐτὸ πρέπει: α) Τὰ θέματα πού θά δίνωνται νά εἶναι μελετημένα ἔτσι, πού ὁ

* Καραθεοδωρῆ «Ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν» Ἐθνικὸν Τυπογρ. σ. 23.

ὕποψήφιος νὰ μὴ χρειάζεται μόνο γνώσεις γιὰ νὰ γράψῃ σωστά, παρὰ καὶ σκέψῃ. Καὶ τότε δὲ θὰ δίνωνται θέματα ἱστορικά π. χ. σὰν πολλά ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἔχουν δοθῆ στὶς σχετικὲς ἐξετάσεις. Στὸ ζήτημα αὐτὸ πολλά ἔχουν νὰ μᾶς διδάξουν παλιὰ δημοσιευμένα θέματα ἀπὸ τὸ γαλλικὸ baccalaureat. β) Νὰ γίνουν ἀπὸ εἰδικοὺς ὑποδείξεις στοὺς ἐξετάστῃς γιὰ τὸν τρόπο ποὺ πρέπει νὰ κρίνεται ἓνα γραπτὸ, ὑποδείξεις μάλιστα ὅσο γίνεται βασισμένες σὲ παραδείγματα ἀπὸ παλιὰ γραπτὰ ἐξετάσεων ποὺ δὲν ἔχουν βαθμολογηθῆ σωστά. "Ἐτσι π. χ. μιὰ ἔκθεσις μπορεῖ νὰ μὴν ἔχῃ ἀσυνταξίαις καὶ ἀνορθογραφίαις, λέξεις παρανοημέναις ἢ καὶ λαθεμέναις ἢ φτωχότατο λεξιλόγιο, ἀλλὰ νὰ τῆς λείπῃ ἡ κυριολεξία, νὰναι γεμάτη ἀπὸ συμβατικὰς λέξεις καὶ φράσεις, ἀπὸ συνδέσεις τυχαίας, καὶ πιὸ πέρα νὰ δείχνῃ ὀλοφάνερα ψεύτικα αἰσθήματα· μπορεῖ νὰ μὴν τῆς λείπῃ ὁ λογικὸς εἰρημός, μὰ νὰ γυρίζῃ γύρω στὸ θέμα ἢ καὶ ν' ἀεροθατῆ, τὸ θέμα καὶ τὰ κύρια σημεῖα τοῦ νάχουν ξεφύγει ὀλότελα κτλ. Δὲν πρέπει ὁ ἐξετάστῃς νὰ ξεχνᾷ πὼς ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται ἓνας νέος γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ καλὰ ἐπιστημονικὰς σπουδὰς, ἐκτὸς ἀπὸ τίς στερεὰς γνώσεις εἶναι ἡ ἰκανότης νὰ σκέπτεται καὶ ν' ἀναπτύσσῃ τὴ σκέψῃ τοῦ· κι αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ ξεχωρίσωμε ἀκόμα καὶ σὲ ἄλλα γραπτὰ, καθὼς π. χ. σὲ ἱστορικὰ θέματα κ. ἄ. Φυσικὰ στὴν κρίση δὲ θὰ ξεχάσῃ τὴ γυμνασιακὴ μὀρφωσις καὶ τίς ἐλλείψεις τῆς, μὰ θάναι πάντα σχετικὸς καὶ θὰ προτιμῆσῃ ἀπὸ τοὺς καλοὺς τοὺς καλύτεροις. Καὶ ἀπ' αὐτὴ ἀκόμα τὴν τελευταία ἀποψη ἢ συμμετοχὴ τῶν ἐκπαιδευτικῶν στὶς ἐξεταστικὰς ἐπιτροπὰς εἶναι πολὺτιμη. γ) Τὰ μαθήματα ποὺ ἐξετάζονται τῶρα στὶς διάφορες σχολὰς δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἔχουν ὅλα τὸν ἴδιο συντελεστή, παρὰ τὸ καθένα νὰ λογαριάζεται ἀνάλογα μὲ τὸ βάρος ποὺ ἔχει γιὰ τίς σπουδὰς κάθε σχολῆς. "Ἐτσι π. χ. ἡ ἔκθεσις δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ τὸν ἴδιο συντελεστὴ στὶς φυσικομαθηματικὰς καὶ ἱατρικὰς ἐπιστῆμας ὅσο καὶ στὶς πνευματικὰς, οὔτε καὶ τὰ μαθηματικὰ τὴν ἴδια σημασία γιὰ τοὺς γιατροὺς ὅση γιὰ τοὺς μαθηματικοὺς*.

3. Καὶ πρὶν καὶ τῶρα στὶς εἰσιτήριαις ἐξετάσεις δὲ λογαριάζουν καθόλου τὸ βαθμὸ τοῦ ἀπολυτήριου**. "Ἐτσι ὅμως ἀφήνεται πιὸ ἀνοιχτὸς ὁ δρόμος στὴν τύχη καὶ πολὺ εὐκόλα μπορούν νὰ γίνουν καὶ λάθη, ὅπως μάλιστα περιορίζεται ἡ κρίσις μόνο σὲ γραπτὴ ἐξέτασις. "Ἐχω τὴν πεποίθησι πὼς καὶ μὲ τοὺς ὅρους ἀκόμα ποὺ ἐργάζονται σήμερα τὰ γυμνάσια, ὁ βαθμὸς τοῦ κάθε ἀπόφοιτου δὲν εἶναι τυχαίος, παρὰ ἔχει γενικὰ μεγαλύτερη σημασία καὶ ἀπὸ τίς εἰσιτήριαις ἐξετάσεις. Λίγοι εἶναι οἱ μαθητῆς ποὺ παίρνουν λίαν καλῶς καὶ ἀπάνω***, κι αὐτοὶ κατὰ κανόνα εἶναι οἱ καλύτεροι, καὶ τόσο πιὸ πολὺ, ὅσο μεγαλύτερος ὁ βαθμὸς τους. Μὲ τὴν ἰσοτιμία βέβαια τῶν μαθημάτων φυσικὸ εἶναι νὰ γίνωνται λάθη καὶ πρὸς τὰ κάτω καὶ πρὸς τ' ἀπάνω, αὐτὰ ὅμως νομίζω πὼς εἶναι λίγα, ὅπως ἐξαιρέσεις θάναι καὶ οἱ νέοι ποὺ τὸ μεγάλο τους

* Εἶναι χαρακτηριστικὸ πόσο κάτω μπαίνουν τὰ μαθηματικὰ μὲ τὴ διάταξι ποὺ ὀρίζει ὅτι: «ὁ βαθμὸς τῶν ὑποψηφίων τοῦ μαθηματικοῦ τμήματος εἰς τὰ μαθηματικὰ δέον νὰ εἶναι τοῦλάχιστον πέντε» δηλ. σχεδὸν καλῶς.

** Κατὰ τὸ τωρινὸ διάταγμα μόνον: «ἐν ἰσοβαθείᾳ προτιμᾶται ὁ ἔχων ἀνώτερον βαθμὸν εἰς τὸ . . . ἀπολυτήριον», πρὶν ὅμως ἀπ' αὐτὸν «προτιμᾶται ὁ λαβὼν βαθμὸν ἀνώτερον τοῦ πέντε εἰς ὅλα τὰ μαθήματα» στὶς εἰσιτήριαις ἐξετάσεις.

*** Ἀπὸ σχετικὴ στατιστικὴ ποὺ ἔχω ἀπὸ 4 γυμνάσια: Στὰ 1937—8 πῆραν ἀπολυτήριον μὲ λίαν καλῶς καὶ ἀρίστα 20%, καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀρίστα 1,2%. Στὰ 1938—9 μὲ λίαν καλῶς καὶ ἀρίστα 21,9 στοὺς ἑκατό, καὶ ἀρίστα 1,8. Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μισοὺς πῆραν καλῶς καὶ οἱ ἄλλοι σχεδὸν καλῶς.

βαθμό τόν χρωστοῦν στοῦ ἐξαιρετικό μνημονικό καί τήν πολλή δουλειά, ἐνώ πνευματικά εἶναι κατώτεροι ἀπό πολλούς ἄλλους. Γι' αὐτό δέν εἶναι σωστό νά μὴ λογαριάζεται στις εἰσιτήριες ἐξετάσεις καί τὸ ἀπολυτήριο, τόσο ὅσο καί ὁ συνολικός βαθμός πού βγαίνει ἀπ' ὅλα τὰ γραπτά τῶν ἐξετάσεων. "Ὅχι ὅμως οἱ βαθμοὶ ἀπ' ὅλα τὰ γυμνασιακά μαθήματα, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνα πού ἐξετάζονται σέ κάθε πανεπιστημιακή σχολή, καί μάλιστα ἀφοῦ πάρουν τόν ἴδιο συντελεστή μ' αὐτό. Γιατί σήμερα στοῦ γυμνασίου ἀνεβαίνει ἢ κατεβαίνει ὁ βαθμός καί ἀπό μαθήματα δευτερώτερα γιά τὸ σκοπό μας. Προχωρώντας μάλιστα πιό πέρα θά ἔλεγα ὅτι δέν ἔχομε φόβο γιά λάθη, ἀν ὅσοι ἔχουν ἀποφοιτήσει ἀπό τὸ γυμνάσιο μὲ ἄριστα γράφονται στοῦ πανεπιστήμιο χωρίς ἐξετάσεις.

Μὲ τὰ μέτρα πού ἀνάφερα παραπάνω ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἡ ἐπιλογή τῶν νέων φοιτητῶν θά γίνεται πολὺ καλύτερη ἀπ' ὅ,τι θά μπορούσε νά εἶναι σήμερα. Τὸ ξέρω βέβαια πὼς μὲ κανένα μέτρο δὲ θ' ἀποφύγωμε καί λάθη. Γι' αὐτὰ ὅμως θά μπορούσε ἴσως νά ἐφαρμοσθῆ καί στις ἄλλες σχολές ὅ,τι πρότεινα γιά τὴ φιλοσοφική, ὁ πρῶτος δηλαδή χρόνος νά εἶναι δοκιμαστικός.

β. Στις φιλοσοφικές σχολές. Αὐτὰ γενικά. Εἰδικότερα τώρα γιά τὴ φιλοσοφική σχολή πρέπει νά θυμηθοῦμε πὼς οἱ ὅροι σ' αὐτὴ δέν εἶναι οἱ ἴδιοι μὲ ἄλλες σχολές, τὴ νομική π. χ. ἢ τὴν ἰατρική. Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δασκάλου οὔτε πολλοὺς γυμνασιακοὺς ἀπόφοιτους τραβά, οὔτε καί ὅσοι τὸ προτιμοῦν εἶναι πάντα ἀπὸ τοὺς ἱκανότερους. Ἐπομένως τὸ ποσοστὸ ἐδῶ ἔχει βαρύτερη σημασία. Ἀλλὰ καί ἡ ἀνάγκη νά γίνεται ἡ ἐπιλογή ἀκόμα αὐστηρότερη εἶναι πιὸ μεγάλη, γιατί ὅπως εἶπα ἀνίκανος ἢ μέτριος καθηγητὴς θά μισομορφώνη γιά πολλὰ χρόνια ἢ θ' ἀφήνη ἀμόρφωτα ἕνα πλῆθος παιδιὰ τῆς μέσης παιδείας. Καί ὅμως στὴν ἀθηναϊκή σχολή τὰ τέσσερα τελευταῖα χρόνια, ἀπὸ τὸ 1930 ὡς τὸ 1939, ἀπὸ τοὺς 738 πού ἐξετάστηκαν μῆκαν 301, δηλαδή 40,7 στοὺς ἑκατό. Ἄν δέν ἦταν μάλιστα ὁ *numerus clausus*, θά ἔμπαιναν 370, γιατί τόσοι εἶχαν πετύχει στις εἰσιτήριες ἐξετάσεις, δηλαδή 50,1 %. Ἄν συγκρίνωμε βέβαια τὸ ποσοστὸ αὐτό, ἀκόμα καί τὸ τελευταῖο, μὲ τὸ 68,9 τῶν περασμένων χρόνων, ἔχομε διαφορὰ μεγάλη. Ὅταν ὅμως συλλογιστοῦμε ὅ,τι εἶπα λίγο πιὸ ἀπάνω, εἴμαστε βέβαιοι πὼς ἡ διαφορὰ αὐτὴ δέν εἶναι ὅ,τι ζητοῦμε καί ὅ,τι χρειάζεται γιά μιὰ φιλοσοφική σχολή, γιά νά πετύχη ὁ σκοπὸς της. Καί πολὺ χειρότερα εἶναι στὴ Θεσσαλονίκη. Γιατί ἐκεῖ στὰ τρία χρόνια, τὸ 1936, τὸ 37 καί 39 *, ἀπὸ τοὺς 176 ὑποψήφιους πέρασαν 141, ἢ 80,1 στοὺς ἑκατό! Τόσο μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσα στις δυὸ σχολές δέν μπορεῖ νά τὴν ἐξηγήσωμε μὲ τὴν ὑπόθεση πὼς στὴ Θεσσαλονίκη παρουσιάστηκαν τὰ χρόνια αὐτὰ ὑποψήφιοι πολὺ καλύτερα μορφωμένοι παρὰ στὴν ἀθηναϊκή σχολή, γιατί τέτοια ὑπόθεση εἶναι ἀντίθετη μὲ πείρα πολύχρονη. Ὁ λόγος της εἶναι ἄλλος: Γιά λόγους τοπικούς, κοινωνικούς καί οἰκονομικούς, οἱ ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων πού ζητοῦσαν νά σπουδάσουν στὴ σχολή ἐκεῖνη, ἦταν πάντα πάρα πολὺ λίγοι. Κοντὰ ὅμως στὴν ἔλλειψη αὐτὴ ἦρθε τελευταῖα καί ἡ κακὴ

* Στὰ 1938 - 1939 τὸ ὑπουργεῖο δέν ἄφησε νά γίνουν εἰσιτήριες ἐξετάσεις στὴ φιλοσοφική Θεσσαλονίκης, καί ἡ ἀπόφαση αὐτὴ δυνάμωσε τὴ διάδοχη πὼς ἡ σχολὴ ἐκεῖνη πρόκειται νά καταργηθῆ.

άντληψη τῆς ἀνάγκης, πού τῆ γέννησε στό προσωπικό της ἡ διάδοση πῶς ἡ σχολή θά καταργηθῆ, ἀφοῦ οἱ φοιτητές της εἶναι ἐλάχιστοι, ὅταν μάλιστα συγκρίνωμε τὸν ἀριθμὸ τους μὲ τοὺς πολλοὺς καθηγητές της.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τῆ μεγάλη ἢ καὶ τὴν ὑπερβολικὴ ἐπιείκεια, ἔχομε καὶ στὶς δυὸ σχολές κι ἓνα ἄλλο φαινόμενο πού πρέπει νὰ τὸ προσέξωμε. Οἱ φοιτήτριες ὅσο πᾶνε καὶ γίνονται περισσότερες, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ φοιτητές λιγοστεύουν. Σήμερα κι ἐδῶ καὶ στὴ Θεσσαλονίκη αὐτὲς ἔχουν τὴν πλειοψηφία*. "Ἄν ἀφήσωμε τὸ ζήτημα αὐτὸ νὰ τραβᾷ τὸ δρόμο πού ἔχει πάρει, δὲ θάναί μακριὰ ὁ καιρὸς πού τῆ μέση παιδεία θά τὴν πλημμυρίσουν οἱ καθηγήτριες, ἐνῶ καθηγητές μόνο ἐδῶ κι ἐκεῖ θά βρισκώμε. Καὶ ὅσο καὶ ἂν ἡ γυναίκα εἶναι πολύτιμη γιὰ τὸ παιδαγωγικὸ προπάντων ἔργο, καὶ ὅσο καὶ ἂν μπορῆ νὰ βοηθήσῃ καὶ στὴν ἐπιστημονικὴ ἀκόμα κίνηση, εἶναι ὀλοφάνερη ἡ ζημιὰ πού θά γίνεται καὶ στό ἓνα καὶ στό ἄλλο, ὅταν στὶς σπουδαιότατες αὐτὲς περιοχὲς τοῦ πολιτισμοῦ θά περιορίζωνται ὅλο καὶ περισσότερο οἱ ἀντρικὲς δυνάμεις. Τέτοιος περιορισμὸς πρέπει νὰ σταματήσῃ, καὶ τὸ μέσο γι' αὐτὸ μᾶς τὸ δίνει ἡ σκέψη πῶς ἓνας ἀπὸ τοὺς λόγους πού ἀπομακρύνουν πολλοὺς νέους ἀπὸ τῆ φιλοσοφικὴ σχολὴ εἶναι καὶ τὸ ὅτι τελειώνοντας τὸ πανεπιστήμιον θάχουν νὰ περιμένουν χρόνια ὥσπου νὰ ἔρθῃ ἡ σειρά τους γιὰ διορισμό. Ἔτσι γυρεύουν ἄλλο ἐπάγγελμα πού θά τοὺς δώσῃ εὐκολώτερα τὰ μέσα γιὰ νὰ ζήσουν**.

Ἡ κατάσταση λοιπὸν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς σχετικὰ μὲ τοὺς φοιτητές της δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ στό σημεῖο πού βρίσκεται σήμερα. Γιατὶ καὶ οἱ ὑποψήφιοι πού παρουσιάζονται στὶς εἰσιτήριες ἐξετάσεις της εἶναι λίγοι καὶ ὄχι πάντα ἀπὸ τοὺς ἱκανοὺς ἀπόφοιτους τῶν γυμνασίων, καὶ ἡ ἐπιλογή γίνεται μὲ μεγάλη ἢ καὶ ἀπίστευτη ἐπιείκεια. Κοντὰ σ' αὐτὸ ἡ δυσαναλογία στό φύλο εἶναι βέβαια ζημιὰ μεγάλη, πολὺ ὅμως μικρότερη ἀπ' αὐτὴ πού φέρνει τὸ ποιοτικὸ ἐπίπεδο τῶν σπουδαστῶν γενικά.

Ἡ δυσάρεστη αὐτὴ κατάσταση θά καλύτερέψῃ πραγματικά, ἂν κατορθώσωμε νὰ ζητοῦν τῆ φιλοσοφικὴ σχολὴ περισσότεροι ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἱκανότερους. Αὐτὸ βέβαια θά γίνεται μόνο του, ὅσο θά ὑψώνεται ἡ ἴδια ἡ σχολὴ μὲ τὴν οὐσιαστικὴ της ἐργασία καὶ τῆ συμβολὴ της στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ. Καὶ ἀπὸ τῶρα ὅμως μποροῦν νὰ βοηθήσουν τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ ἄλλα μέσα:

Α. Ὁ νέος ἀπὸ τὶς τελευταῖες κιόλας γυμνασιακὲς τάξεις ἀρχίζει νὰ συλλογίζεται τὸ ἐπάγγελμα πού πρέπει νὰ διαλέξῃ ὅταν θά τελειώσῃ τὸ γυμνάσιο. Ἡ φροντίδα, ἡ ἀνησυχία γι' αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο

* Στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ 1929 ὠς τὸ 1936 ἀπὸ τοὺς 209 πού πέτυχαν στὶς εἰσιτήριες ἐξετάσεις, οἱ 98 ἦταν κορίτσια, δηλαδὴ 46,8 στοὺς ἑκατό. Στὰ 1936,37 καὶ 39 ἀπὸ τοὺς 141 ἦταν κορίτσια 79, δηλ. 56%. Στὴν ἀθηναϊκὴ σχολὴ ἀπὸ τὸ 1936 ὠς τὸ 1939 γράφηκαν στὸν πρῶτο χρόνο 378, καὶ σ' αὐτοὺς κορίτσια ἦταν 219, δηλαδὴ 57,9 στοὺς ἑκατό. Τὸ ποσοστὸ τους στό διάστημα αὐτὸ ἀνεβαίνει χρόνο μὲ τὸ χρόνο: 53,1 - 54 — 59,5 — 66,2.

** Καὶ τὰ κορίτσια πού πᾶνε στὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ χρειάζονται μιὰ δουλειὰ γιὰ νὰ ζήσουν. Μὲ ἄλλο ὅμως ἐπάγγελμα, καὶ μάλιστα πανεπιστημιακὸ, δὲν ἔχουν πολλές ἐλπίδες πῶς θά πετύχουν εὐκολώτερα καὶ καλύτερα τὸ σκοπὸ τους. Ἄλλωστε τὸ καθηγητικὸ ἔργο τοὺς ταιριάζει πολὺ περισσότερο κι ἔτσι τὸ προτιμοῦν, ἂν καὶ ξέρουν πῶς ὁ διορισμὸς τους δὲ θάναί γρήγορος. Ἐπειτα ἀρκετὰ κορίτσια θέλουν τὸ δίπλωμα τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς γιὰ νὰ τὸ ἔχουν ἀποκούμπι μόνο σὲ ὥρα ἀνάγκης, καὶ ὁπῶς οἱ οἰκογένειές τους μένουν σὲ πανεπιστημιακὴ πόλη, οἱ σπουδὲς δὲν τοὺς κοστίζουν πολὺ, ἐνῶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δίπλωμα τοὺς ἐξασφαλίζουν καὶ μόρφωση ἀνώτερη.

δική του παρά και του σπιτιού του. Σέ λίγους αποφασίζει την έκλογή ή έντονη προσωπική κλίση ή το σίγουρο επάγγελμα του πατέρα· οί περισσότεροι έχουν νά διαλέξουν ανάμεσα σέ πολλές δυνατότητες. Έτσι ζυγιάζουν διάφορα επαγγέλματα, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, εύκολίες και δυσκολίες του καθενός, ή εκτίμηση όμως είναι συχνά τυχαία και δέ στηρίζεται σέ αντικειμενικά δεδομένα. Γι' αυτό ο κατατοπισμός γονιῶν και παιδιῶν είναι απαραίτητος, κι αυτός μπορεί νά γίνεται και στό γυμνάσιο από τό προσωπικό του και από άλλους ειδικούς. Έκτός από τὰ πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα πού έχει κάθε επάγγελμα, εκτός από την προοπτική του, νά γίνονται συνειδητές και οί βαριές απαιτήσεις του και αί ικανότητες πού χρειάζεται τό άτομο για νά προκόψη σ' αυτό. Άν όμως τέτοιος διαφωτισμός είναι απαραίτητος για όλα τὰ επαγγέλματα, και μάλιστα τὰ επιστημονικά, ακόμα περισσότερο είναι για τό καθηγητικό. Γιατί στό ζύγισμα, στη σύγκριση πού κάνουν οί νέοι και οί δικοί τους, αυτό θά παίρνη ασφαλῶς συχνά θέση πολύ χαμηλή, ὄχι μόνο στίς εὐπορώτερες κοινωνικές τάξεις παρά και σέ άλλες φτωχότερες ή και φτωχές. Και ὁ λόγος δέν είναι μόνο πού ὁ επαγγελματικός αὐτός δρόμος έχει ὄρια στενά και ἡ οικονομική θέση τῶν καθηγητῶν είναι πιό στενόχωρη παρά σέ άλλους ὑπαλληλικούς κλάδους, ἄν και ἡ δουλειά τους και οί σπουδές τους είναι βαρύτερες, οὔτε πῶς πρέπει νά περιμένουν καιρό ὥσπου νά διοριστοῦν, παρά και ἄλλος ακόμα. Τό επάγγελμα αὐτό τό βαραίνει πολύ περισσότερο παρά ἄλλα ἡ παρεξήγηση και ἡ ἄγνοια τῆς μεγάλης του σημασίας στην κοινωνική και πνευματική ζωή ἑνός τόπου. Τήν παρεξήγηση αὐτή μπορεί ὡς ἕνα σημεῖο νά τήν ξεδιαλύνη ὁ κατάλληλος διαφωτισμός, ὅταν γίνεται ἀπό ἀνθρώπους πού τοὺς ἐμπνέει ἀληθινά τό μορφωτικό ἔργο*.

Ἡ ἐπίδραση ὅμως τοῦ διαφωτισμοῦ θά είναι πολύ μεγαλύτερη, ἄν κοντά σ' αὐτόν λάβη ἡ Πολιτεία και ἄλλα μέτρα πού θά βαραίνουν στην ἀπόφαση ἑνός νέου. Τό πρῶτο βέβαια είναι νά καλυτερεύη ἔτσι ἡ οικονομική θέση τῶν εκπαιδευτικῶν, πού ὁ καθένας τους νά μπορῆ νά ζῆ ἄνετα μέ τό μισθό του. β) Οί θέσεις τῶν καθηγητῶν σέ κάθε εἶδος μέσο σχολεῖο πρέπει νά γίνουν ἀνάλογες μέ τόν ἀριθμό τῶν μαθητῶν, ὥστε σέ κάθε τάξη νάχωμε τόσα μόνο παιδιά ὅσα μποροῦν νά διδαχτοῦν σωστά, τό πολύ· πολύ δηλαδή ὡς 50. Και ακόμα οί ὄρες πού ὑποχρεώνεται ἕνας καθηγητής νά διδάσκη στό σχολεῖο του νά περιοριστοῦν ἔτσι, πού νά τοῦ μένη καιρός και δύναμη για νά προετοιμάζη καλά τή διδαχτική του ἐργασία και νά μελετᾷ και πέρα ἀπ' αὐτή. Μὲ ὅσο γρηγορότερο ρυθμό θά μπορέση ἡ Πολιτεία νά ικανοποιῆ τίς ἀνάγκες αὐτές, τόσο πιό εύκολα θά βρῖσκη ἕνας πτυχιούχος δημόσια θέση, και τόσο περισσότερο θά περιορίζεται ἕνας ἀπό τοὺς κύριους λόγους πού κλείνουν σέ ἀρκετοὺς νέους τό δρόμο πρὸς τή φιλοσοφική σχολή. Και πάλι ὁ

* Λέω «ὡς ἕνα σημεῖο», γιατί τελειωτικά θά λείψη ἡ παρεξήγηση μόνον ἀπό τήν προσωπική ἐμπειρία τῶν ἰδίων τῶν παιδιῶν, πού θά τήν ἀποχτοῦν στά μαθητικά θρανία μέ τό ζωντανό παράδειγμα τοῦ δασκάλου τους και τῆ διδασκαλία του: "Ὅταν σ' αὐτόν θά κώθουν τὸν ὀδηγό πού δέ θάναί μολύβι παρά φτερά στά δικά τους φτερά, και δέ θά στενεύη παρά θ' ἀνοίγη τῆ ματιά τους στίς πνευματικές ἀξίες, ὅταν θά αἰσθάνωνται πῶς μέ τῆ ἐργασία του και τῆ συναναστροφή μαζί του μεγαλώνουν ψυχικά, και θά βλέπουν γερασμένο τό κύρος του και τήν ἐπιβολή του στην κοινωνία και στην πνευματική μας ζωή ὅσο δηλαδή θά ὑψώνεται ἡ μέση παιδεία και οί ἐργάτες τῆς.

μως δὲ θὰ εἶναι σωστὸ ὁ διορισμὸς τῶν νέων καθηγητῶν νὰ γίνεται πάντα μὲ τὸ σημερινὸ τρόπο, μὲ τὴ σειρά δηλαδή τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ καὶ σκόπιμο καὶ δίκαιο εἶναι νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὴ σειρά καὶ νὰ διορίζονται κατὰ προτίμησιν νωρίτερα ὅσοι θὰ ἔχουν στὸ πανεπιστημιακὸ πτυχίον ἐξαιρετικὸ βαθμὸ. γ) Σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς καλύτερους νέους ποὺ θὰ πρωτομπαίνουν στὴ σχολή, νὰ δίνονται κάθε χρόνον σὲ ἄλλους ὑποτροφίες καὶ σὲ ἄλλους βοηθήματα. Τὶς πρῶτες νὰ τὶς παίρνουν ὅσοι θὰ ἔχουν ἀποφοιτήσῃ ἀπὸ τὸ γυμνάσιον μὲ ἄριστα καὶ θὰ γράφονται στὴ σχολή χωρὶς δοκιμασία, καὶ ὅσοι θὰ ἔρχονται στὶς εἰσιτήριες ἐξετάσεις πρῶτοι στὴ σειρά ἐπιτυχίας τὰ βοηθήματα ὅσοι θὰ ἔρχονται ὑστερότεροι. Βοηθήματα καὶ ὑποτροφίες νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ τὰ παίρνουν ὅσοι θὰ κρατοῦν οἱ σπουδὲς τους, ὥσπου νὰ δώσουν πτυχιακὲς ἐξετάσεις, μὲ τὴν προϋπόθεσιν βέβαια πὼς θὰ δείχνουν πάντα τὴν ἴδια ἐπίδοσιν καὶ προθυμίαν³¹. δ) Ἄλλα μέτρα ποὺ θ' ἀνοίγουν στοὺς ἱκανότερους ἀπὸ τοὺς ἱκανοὺς νέους πλατύτερη προοπτικὴ γιὰ πῶς γρηγορὴ προαγωγή, καὶ στοὺς ἐξαιρετικοὺς μάλιστα καὶ προοπτικὴ γιὰ ἀνώτερες ἐκπαιδευτικὲς θέσεις, θὰ ἴδοῦμε παρακάτω, ὅταν θὰ ἐξετάσωμε τὸ πρόβλημα τοῦ πανεπιστημιακοῦ προσωπικοῦ. Ἄν στὶς δύο μεγαλύτερες γυμνασιακὰς τάξεις γίνεται διαφωτισμὸς τῶν μαθητῶν σχετικὰ μὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, διαφωτισμὸς ποὺ θὰ τὸν κάνουν πῶς πείστικὸ καὶ μέτρα σὰν αὐτὰ ποὺ σημείωσα παραπάνω, νομίζω πὼς ὄχι μόνον ἀνάμεσα στοὺς ἱκανοὺς, παρὰ καὶ στοὺς ἐξαιρετικοὺς ἄλλο βᾶρος θὰ παίρῃ ἡ φιλοσοφικὴ σχολή, ὅταν θάχουν ν' ἀποφασίσουν γιὰ τὸ μελλοντικὸ τους στάδιον.

Β. Εἰδικὰ γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ σχολή θὰ ἦταν κατὰ τὴ γνώμη μου προτιμότερον νὰ γίνωνται οἱ εἰσιτήριες ἐξετάσεις στὰ δύο πανεπιστημιακὰ κέντρα. Κι αὐτὸ πρῶτα γιὰ νὰ μποροῦν νὰ δοκιμάζονται οἱ ὑποψήφιοι ὄχι μόνον γραπτὰ ἀλλὰ καὶ προφορικὰ· ἔτσι ἡ δοκιμασία εἶναι πολὺπλευρῆ, καὶ μὲ τὴ σημερινὴ κατάστασιν τῶν ἀπόφοιτων ἔχομε μεγαλύτερη ἐγγύησιν γιὰ τὴν καλὴ ἐπιλογὴ. Καὶ μπορεῖ ἐδῶ νὰ γίνῃ καὶ προφορικὴ ἐξέτασις, γιατί οἱ ὑποψήφιοι δὲν εἶναι πολλοί. Ἄν ὅμως βρεθῆ πὼς ἡ διπλὴ ἐξέτασις φέρῃ πολλὰς δυσκολίας, νὰ γίνεται τουλάχιστον μόνον γιὰ ὄσους ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ θ' ἀμφισβᾷ ἂν πρέπη νὰ τοὺς δεχτῆ ἢ ὄχι. Ἐπειτα τὴν κρίσιν τῆς ἐπιτροπῆς θὰ μποροῦσαν νὰ τὴν εὐκολύνουν κι ἐμπιστευτικὰ σημειώματα τοῦ γυμνασιακοῦ συλλόγου ποὺ θὰ χαρακτηρίζουν τὸν κάθε ὑποψήφιο, σημειώματα σχετικὰ μὲ τὸ χαρακτῆρα του καὶ τὶς πνευματικὰς του ἱκανότητες. Ὅσο καὶ ἂν οἱ ὅροι τῆς ἐργασίας στὰ γυμνάσια δὲν εἶναι καλοὶ, νομίζω πὼς τέτοια σημειώματα, τουλάχιστον τὰ περισσότερά τους, ἔχουν κάποια ἀξία, γιατί στηρίζονται σὲ πολὺχρονη γνώριμιά καὶ δοκιμασία. Φυσικὰ ἡ σημασία τους θάναν μόνον βοηθητικὴ, ὅταν εἶναι νὰ βγοῦν τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐξετάσεων. Αὐτὰ ὅπως εἶπα καὶ πρὶν, θὰ τὰ δώσουν ἀπὸ τὴ μιά μεριὰ γραπτὴ καὶ προφορικὴ ἐξέτασις, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ βαθμοὶ τοῦ ἀπολυτήριου στ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ, στὰ νεοελληνικὰ, στὰ λατινικὰ καὶ στὴν ἱστορίαν, μὲ διπλὸ συντελεστὴ στὰ δύο πρῶτα καὶ μόνον στὰ δεύτερα. Ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ θὰ εἶναι καὶ πάλι μικτὴ, ἀπὸ πανεπιστημιακοὺς κι ἐκπαιδευτικοὺς τῆς μέσης παιδείας. Ἡ πρότασις νὰ γίνωνται οἱ ἐξετάσεις γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ σχολή στὰ δύο πανεπιστημιακὰ κέντρα θὰ δυσκολέψῃ βέβαια πολλοὺς ὑποψήφιους ποὺ δὲ θὰ ἔχουν τὰ μέσα νὰ ταξιδέψουν καὶ

νά μείνουν μερικές ημέρες στην Ἀθήνα ἢ στή Θεσσαλονίκη. Τά πλεονεκτήματα ὅμως πού θά ἔχη ἡ εἰδική ἐξέταση εἶναι τόσα, πού νομίζω πώς θά μπορούσε νά λείψη τὸ ἐμπόδιο αὐτὸ μὲ λίγα σχετικά ἔξοδα τῆς Πολιτείας καὶ τῶν πανεπιστημίων*.

Γ. Σκοπὸς τῆς εἰδικῆς δοκιμασίας εἶναι νά γίνεται ὅσο μπορεῖ καλύτερη ἡ ἐπιλογή τῶν ὑποψήφιων, νά μὴν περνοῦν στή σχολή νέοι πού δὲν εἶναι σὲ θέση ν' ἀκολουθήσουν καλὰ τὶς δύσκολες σπουδές της. Τέτοιος ὅμως σκοπὸς δὲν μπορεῖ νά πετύχη μὲ τὴν τωρινὴ ἐπιείκεια τῶν ἐξεταστών. Ἐάν τὴν αὐστηρότητα τὴ ζητήσαμε γιὰ ὅλες τὶς σχολές, πολὺ περισσότερο χρειάζεται γιὰ τοὺς δασκάλους πού θάχουν ἀργότερα στὰ χέρια τους τὴ μέση παιδεία. Μερικοὶ ἴσως νομίσουν πώς ἔτσι θά φοβηθοῦν ἀρκετοὶ ἀπόφοιτοι πού θά ἤθελαν νά πᾶνε στή φιλοσοφικὴ σχολή, καὶ θά προτιμήσουν ἄλλους πιὸ εὐκόλους δρόμους. Ἐάν ἡ γνώμη αὐτὴ ἀποδειχθῆ σωστὴ, ἡ σχολὴ μόνο κέρδος θάχῃ ἀπὸ τέτοια αὐτοεπιλογή. Γιατὶ ἀσφαλῶς δὲν κάνουν γι' αὐτὴ νέοι πού παραβλέπουν τὶς εὐκολίες καὶ δυνατότητες πού εἶδαμε, καὶ δὲ λογαριάζουν ἀκόμα πώς στήν ξεχωριστὴ δοκιμασία της δὲν μπορούν ν' ἀδικηθοῦν ἀπὸ τὴν τύχη. Ἡ δική μου ὅμως πρόβλεψη εἶναι ἀντίθετη, ὅτι δηλαδή οἱ εὐκολίες καὶ τὰ μέτρα πού εἶπα μαζί μὲ τοὺς ἱκανοὺς θά παρασύρουν καὶ περισσότερους μέτριους ἀπ' ὅ,τι γίνεται τώρα. Γι' αὐτὸ χρειάζεται μεγάλη αὐστηρότητα, γιατί σκοπὸς εἶναι ν' ἀνοιξώμε καὶ νά εὐκολύνωμε στοὺς ἱκανοὺς τὸ δρόμο πρὸς τὴ φιλοσοφικὴ σχολή, καὶ ν' ἀποκλείσωμε ὅσους ἐμποδίζουν τὴν προκοπὴ καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς της ἀποστολῆς καὶ τῆς παιδείας. Στὶς πρῶτες χρονιές ἄς μπαίνουν καὶ λίγοι, ἀκόμα καὶ δέκα ἢ καὶ πέντε ἂν εἶναι σὲ κάθε σχολή. Μόνο νά λείψη ἀπὸ τὸ διδαχτικὸ προσωπικὸ ὁ φόβος τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ καὶ ὁ συνδυασμὸς του μὲ τὸ κύρος τῆς σχολῆς. Τὸ κύριο εἶναι νά μένουν μακριὰ οἱ ἀκατάλληλοι καὶ νά γίνῃ ἀρχὴ γιὰ μιὰ παράδοση σοβαρῆ. Στὸ μεταξύ τὶς ἀνάγκες τῆς παιδείας μπορούν νά τὶς ἱκανοποιήσουν οἱ τόσοι ἀδιόριστοι. Μὲ τέτοιους ὄρους καὶ τέτοιο σκοπὸ *numerus clausus* δὲν πρέπει οὔτε καὶ συμφέρει νά ὀρισθῆ. Σιγὰ σιγὰ, ὅσο θά καρπίζονται τὰ νέα μέτρα, οἱ ἱκανοὶ ὑποψήφιοι θά γίνονται ὅλο καὶ περισσότεροι, θά περάσῃ ὅμως καιρὸς ὥσπου ὁ ἀριθμὸς τους νά φτάσῃ τ' ὄριο πού ἔχουν ὀρίσει τώρα, 80 γιὰ τὴν ἀθηναϊκὴ σχολή καὶ 60 γιὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ὅσο γιὰ τὴν τελευταία τὸ πρόβλημα τῶν φοιτητῶν της πού εἶδαμε παραπάνω, θά λυθῆ μόνο, ἂν ἀπ' ὅσους θά πετυχαίνουν συνολικὰ καὶ στὶς δυὸ σχολές οἱ μισοὶ γράφονται στή Θεσσαλονίκη, ὥσπου νά γίνουν κι ἐκεῖ καλύτεροι οἱ σημερινοὶ ὄροι. Ἄλλιῶς εἶναι προτιμότερο νά καταργηθῆ, γιατί ἡ αὐτοσυντήρηση θά ἐμποδίσῃ τὴ σωστὴ ἐπιλογή. Τελειώνοντας τὸ κεφάλαιο αὐτὸ σημειώνω πώς ὅ,τι πρότεινα γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ τὸ ἴδιο μὲ μερικές ἀλλαγές μπορεῖ καὶ πρέπει νά ἐφαρμοστῆ καὶ γιὰ τὴ φυσικομαθηματικὴ. Γιατὶ κι αὐτὲς μορφώνουν προσωπικὸ γιὰ τὴ μέση παιδεία καὶ οἱ ὄροι τους εἶναι σχεδὸν οἱ ἴδιοι μὲ τῆς φιλοσοφικῆς.

* Ἐάν δίνουν π. χ. σὲ ἄλλους μισὸ καὶ σὲ ἄλλους χάρισμα εἰσιτήριο, ἂν οἱ ὑποψήφιοι μένουν γιὰ λίγες ἡμέρες στὶς πανεπιστημιακὲς λέσχες καὶ οἱ φτωχότεροι ἔχουν καὶ τὸ συσσίτιό τους χάρισμα.

2. Φοιτητική ζωή

“Όταν ζεετάζαμε τή ζωή τῶν φοιτητῶν μας, εἶδαμε πῶς αὐτή ἀντί νά βοηθᾶ καί νά ὀλοκληρώνη τή μόρφωσή τους, τήν ἔκανε χειρότερη. Καί ὅταν ζητήσαμε τήν αἰτία, πέσαμε σέ φαῦλο κύκλο: τὸ κακὸ δὲν ξεκινοῦσε μόνο ἀπὸ τὸν ἀκατάλληλο φοιτητὴ, παρὰ καί ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες τοῦ προσωπικοῦ καί ἀπὸ τὸν τρόπο πού ἦταν ὀργανωμένες οἱ πανεπιστημιακὲς σπουδές. Τὸ ἓνα ἀντίχτυποῦσε στὸ ἄλλο κι ἐπηρεαζόταν πάλι ἀπ’ αὐτό, καί στὸ φαῦλο κύκλο μπλεκόταν καί ὁ ἱκανὸς φοιτητὴς καί ἡ στάση τῆς Πολιτείας. Γιὰ δυὸ ἀπὸ τοὺς παράγοντες αὐτούς, τὸ πρόγραμμα δηλαδὴ τῶν σπουδῶν καί τὴν ἐπιλογή τῶν φοιτητῶν, τί πρέπει κατὰ τὴ γνώμη μου νά γίνῃ γιὰ νά καλυτερέψουν, μίλησα παραπάνω. Τὸν τρίτο, τὸ διδαχτικὸ προσωπικὸ, θά τὸν ἐξετάσωμε τώρα, στὸ τελευταῖο κεφάλαιο τῆς μελέτης αὐτῆς. “Ὑστερα ἀπ’ αὐτὰ δὲν ἔχει κανένα λόγο νά μιλήσω ἰδιαίτερα γιὰ τὴ φοιτητικὴ ζωή. Οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι παράγοντες θά μᾶς δώσουν τὴ στερεὴ βάση, τὸ γόνιμο ἔδαφος ὅπου μπορεῖ ν’ ἀναστηθῇ καί ν’ ἀνθίσῃ φοιτητικὴ ζωή μὲ πραγματικὲς μορφωτικὲς ἀξίες. Γι’ αὐτὴ ὅμως πέρα ἀπὸ τὶς γενικὲς γραμμὲς πού ἔδωσα σὲ περασμένο σχετικὸ κεφάλαιο (σ. 31), μοῦ εἶναι ἀδύνατο νά προχωρήσω. Γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἰδιότυπη μορφή της θά τὴ δημιουργήσουν οἱ ἴδιοι οἱ φοιτητὲς μέσα ἀπὸ τὴ δική τους ψυχὴ, ἀπὸ τὶς δικὲς των ἀνάγκες καί μὲ τὴ δική τους πρωτοβουλία.

3. ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

1. Γενικὰ

α. Ἐπιλογή καί ὑποστήριξη πτυχιούχων γιὰ διδακτορικὸ δῖπλωμα καί ὑφηγεσία.—Ἡ λύση τοῦ προβλήματος πού ἐξετάσαμε στὸ περασμένο κεφάλαιο, ἡ σωστὴ δηλαδὴ ἐπιλογή τῶν φοιτητῶν, θάχη ἄμεσο ἀντίχτυπο καί στὸ διδαχτικὸ προσωπικὸ τῶν πανεπιστημίων. “Ὅσο πιὸ πολὺ κατορθώσωμε νά πηγαίνουν ἀπὸ τοὺς γυμνασιακοὺς ἀπόφοιτους στὸ πανεπιστήμιο οἱ ἱκανότεροι γιὰ ἐπιστημονικὲς σπουδές, χωρὶς νά ἐμποδίζωνται ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ καί τὴν κοινωνικὴ θέση τοῦ σπιτιοῦ τους, τόσο πιὸ διαλεχτὲς δυνάμεις θά ἐτοιμάζωνται καί γιὰ τὸ πανεπιστημιακὸ προσωπικὸ. Ἐνῶ τώρα ἡ ἐπιλογή τοῦ προσωπικοῦ γίνεται ἀνάμεσα μόνο στοὺς λίγους πού ἦ ἔιχαν τὴν οἰκονομικὴ ἀνεση καί φιλοδοξία ν’ ἀκολουθήσουν εἰδικὲς σπουδές γιὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸ στάδιο, ἢ τὴ δύναμη νά τὸ κάνουν ὑπερνικῶντας οἰκονομικὰ καί ἄλλα ἐμπόδια, ὅταν θά φοιτοῦν στὸ πανεπιστήμιο μόνον οἱ ἱκανοὶ καί θά σπουδάζουν πραγματικὰ καί ἀνεμπόδιστα, εἶναι φυσικὸ γιὰ τὶς πανεπιστημιακὲς θέσεις νά παρουσιάζωνται πολὺ περισσότεροι καί διαλεχτοὶ ἐπιστήμονες. Γι’ αὐτὸ ὅμως δὲ φτάνει μόνο νά γίνεται ἡ ἐπιλογή τῶν νέων φοιτητῶν μὲ ἄλλο σύστημα καί πνεῦμα καί νά εὐκολύνωμε οἰκονομικὰ τοὺς ἱκανότερους ἀπ’ αὐτοὺς ὅσο κρατοῦν οἱ σπουδές τους. Εἶναι ἀνάγκη ἀκόμα ν’ ἀντικρίσωμε τὸ φοιτητὴ καί ὕστερα ἀπὸ τὸ πτυχίό του, καί νά γίνεται στοὺς πτυχιούχους νέα ἐπιλογή συνδυασμένη μὲ οἰκονομικὴ ὑποστήριξη, ἀλλὰ σὲ στενότερο κύκλο καί μὲ σκοπὸ περιορισμένο. Σήμερα μπορεῖ ἓνας πτυχιούχος

ὕστερα ἀπὸ διαγωνισμό νὰ διορισθῆ γιὰ τρία χρόνια μὲ μισθὸ ἀκολουθοῦ βοηθὸς ὄχι μόνο σὲ κλινικὲς, σὲ μουσεῖα κι ἐργαστήρια, παρὰ καὶ σὲ σπουδαστήρια καὶ καθηγητικὲς ἔδρες, καὶ ν' ἀνανεωθῆ μάλιστα ἡ θητεία τοῦ καθενὸς γιὰ τρίχρονο ἀκόμα διάστημα. Ἔτσι τώρα εἶναι ἡ ἀθηναϊκὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ 11 βοηθοὶ σὲ σπουδαστήρια καὶ ἔδρες, καὶ 4 στὰ δύο ἐργαστήρια. Τὸ μέτρο σωστό, μόνο πού στίς περισσότερες σχολὲς πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τίς εἰδικότερες καὶ βαθύτερες σπουδές: νὰ βοηθήσῃ δηλαδή τοὺς πιὸ ἱκανοὺς πτυχιούχους γιὰ νὰ πάρουν τὸ διδακτορικὸ τους δίπλωμα. Τότε ὅμως ἓνα ἀπὸ τὰ κυριότερα κριτήρια τοῦ ὑποψηφίου θὰ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ του δυναμικότητα, πού δὲ θὰ δείχνεται μόνο στὸ διαγωνισμό, ἀλλὰ καὶ μὲ τίς ἐργασίαις πού ἔχει κάνει στὰ χρόνια τῶν σπουδῶν του. Καὶ ἀκόμα γιὰ τέτοιο σκοπὸ φτάνει δίχρονη θητεία. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τίς θέσεις τῶν βοηθῶν, νομίζω πὼς σὲ ὀρισμένες τουλάχιστο σχολὲς θὰ μπορούσε νὰ δίνεται γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ κάποια ὑποτροφία ἀνάλογη μὲ τίς ἀνάγκες τοῦ καθενὸς καὶ σὲ ἄλλους ἀκόμα ἀπὸ τοὺς ἱκανότερους πτυχιούχους, ἔστω καὶ λίγους. Γι' αὐτούς, ὅπως δὲ θάχουν τίς φροντίδες τοῦ βοηθοῦ, ὑποστήριξη ἑνὸς χρόνου θὰ εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου ἀρκετὴ.

Ὁ λόγος πού πρέπει καὶ μ' ἐξωτερικὰ μέσα νὰ δυναμώνωμε στοὺς νέους τὴν τάση γιὰ τὸ διδακτορικὸ δίπλωμα, γιὰ εἰδικότερες δηλαδή καὶ βαθύτερες ἐπιστημονικὲς σπουδές, εἶναι γιὰ νὰ ἐτοιμάζονται ἔτσι πολλοὶ καὶ καλοὶ ἐργάται τῆς ἐπιστήμης σὲ ὅλους τῆς τοὺς κλάδους. Ἀπ' αὐτοὺς ὅμως εἶναι φυσικὸ μὲ τὴν ἐργασία καὶ τὴ δράση τους νὰ ξεχωρίζουν λίγοι πολὺ ἱκανότεροι καὶ δημιουργικότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἀπὸ τὸ δικό τους κύκλο θὰ βγῆ τὸ φυτώριο πού θὰ φέρῃ νέες πραγματικὲς δυνάμεις καὶ στὸ προσωπικὸ τῶν πανεπιστημίων. Κι ἐδῶ ὅμως παρουσιάζεται ἡ ἴδια ἀνάγκη πού εἶδαμε καὶ πρὶν. Ὅσοι βέβαια μποροῦν νὰ συνεχίσουν τίς ἐπιστημονικὲς τους σπουδές μὲ δικά τους μέσα θὰ τὸ κάνουν, καὶ ἂν τὸ ἀξίζουν, θὰ μποῦν στὸ ἀκαδημαϊκὸ στάδιο. Τὸ ζήτημα ὅμως εἶναι γιὰ τοὺς νέους ἐπιστήμονες, πού ἐνῶ τὸ φυσικὸ τους τοὺς προορίζει γιὰ στάδιο καθαρὰ ἐπιστημονικὸ, οἰκονομικοὶ λόγοι τοὺς ἀναγκάζουν ν' ἀποτραβηχτοῦν καὶ νὰ ζαρῶσουν στὸ πραχτικὸ ἐπάγγελμά τους· οἱ ἐξαιρέσεις ἀνάμεσά τους εἶναι σπανιότατες. Τέτοιο ἀποτράβηγμα καὶ παραμέρισμα οὔτε γιὰ τὸ ἄτομο εἶναι σωστό, οὔτε γιὰ τὸν τόπο· γιατί ἔτσι μποροῦν νὰ χάνωνται πολυτιμώτατα στοιχεῖα γιὰ τὴν πνευματικὴ του ζωὴ, καὶ τὴ θέση τους νὰ τὴν παίρνουν ἄλλα δευτερώτερα ἢ πιὸ κάτω ἀκόμα. Γι' αὐτὸ τὸ σύστημα τῶν ὑποτροφιῶν εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεχίζεται καὶ πέρα ἀπὸ τὸ διδακτορικὸ δίπλωμα, καὶ σχετικὰ πάντα μὲ τὸ θέμα μας μὲ τὸν ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ ἐτοιμάζωμε κατάλληλο φυτώριο γιὰ τὸ ἀνώτερο διδαχτικὸ προσωπικὸ τῶν πανεπιστημίων. Οἱ τέτοιαις ὅμως ὑποτροφίαις ἀναγκαστικὰ θὰ περιορίζονται ἀνάλογα μὲ τίς ἀνάγκες τῶν πανεπιστημίων καὶ τὰ μέσα πού ὑπάρχουν, δηλαδή σὲ κύκλο στενότητα. Γι' αὐτὸ ἐδῶ ἰσχύει πιὸ πολὺ ἢ ἀρχή: ἀπὸ τοὺς ἱκανότερους οἱ πιὸ διαλεχτοί, ὅσοι μὲ τὴν ξεχωριστὴ ἀξία τῆς διδακτορικῆς τῶν διατριβῆς καὶ μὲ ἄλλες μελέτες ἔχουν ἀποδείξει ἀσυζήτητα τὴν ὑπεροχὴ τους. Αὐτούς, ἂν οἱ ἴδιοι δὲν ἔχουν τὰ μέσα νὰ ἐτοιμαστοῦν γιὰ τὸν πρῶτο βαθμὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἱεραρχίας, τὴν ὑψηλεία, πρέπει νὰ τοὺς βοηθήσῃ ἡ Πολιτεία. Τὸ πραχτικότερο βέβαια θὰ ἦταν ἡ προετοιμασία γιὰ τὴν ὑψηλεία νὰ γίνεται στὸν

τόπο μας, και άργότερα, όταν πιά θάνατι κανείς ύφηγητής, νά τοῦ δο-
θοῦν τά μέσα γιά νά μείνη λίγον καιρό σέ ξένα μεγάλα έπιστημονικά
κέντρα. Αυτό όμως άμφιβάλλω άν μπορῆ νά γίνη ἔστω και σέ δυό τρεῖς
έπιστήμες, ἄς εἶναι και θετικές· ὄσο γιά τις άλλες εἶναι κατά τῆ γνώμη
μου αδύνατο, και θάνατι γιά καιρό, και όταν ακόμα καλύτερέσουν οἱ
ὄροι τῆς έπιστημονικῆς εργασίας στα πανεπιστήμιά μας. Γι' αυτό τὸ
κανονικό θά εἶναι νά στέλνωνται νέοι διδάκτορες σέ ξένα πανεπιστήμια
γιά τρία τέσσερα χρόνια. Οἱ μετρημένες ύποτροφίες πού ἔχομε από κλη-
ροδοτήματα κυρίως, οὔτε φτάνουν οὔτε και γίνονται οἱ περισσότερες μ'
αὐτὸ τὸ νόημα. Ακόμα και οἱ ἄδειες πού δίνει ἡ Πολιτεία από καιρό σέ
καιρό σέ διορισμένους εκπαιδευτικούς γιά νά σπουδάσουν μέ τὸ μισθό
τους στο εξωτερικό τρία ἢ και τέσσερα κάποτε χρόνια, ἔχουν ἄλλο
σκοπό: νά μορφωθοῦν καλύτερα σέ ὀρισμένους έπιστημονικούς κλάδους
και στα παιδαγωγικά μαζί στελέχη γιά τῆ μέση παιδεία 32. "Αν ανά-
μεσα τους βρίσκονται και έπιστήμονες πού ζητοῦν άργότερα ακαδημαϊ-
κές θέσεις, αὐτὸ εἶναι τυχαῖο *. Χρειάζεται νά γίνουν ύποτροφίες μέ τὸ
σκοπὸ πού εἶπα παραπάνω, και σ' αὐτὸ μποροῦν νά βοηθήσουν και με-
ρικά από τὰ κληροδοτήματα πού υπάρχουν. Και δέν εἶναι ἀνάγκη νάνατι
γιά ὄλους ὀλόκληρες ύποτροφίες, αλλά σέ μερικούς μποροῦν τὰ δίνων-
ται και βοηθήματα μόνο, ανάλογα μέ τις ἀνάγκες τοῦ καθενός. Για νά
πετύχη όμως ὁ σκοπὸς τους, πρέπει νά τις παίρνουν διδάκτορες
πού ἔχουν δείξει τὰ προσόντα πού εἶπα, και ακόμα και τὸ μεγάλο προ-
σὸν τῆς νέας ἡλικίας· ὄσοι δέν ἔχουν πάρει δημόσια θέση ὄχι παραπάνω
από 26 χρόνων, και οἱ ἄλλοι ὡς 30, τὸ πολὺ 31 **.

Νομίζω όμως πὼς και ὄταν γυρίσουν στην Ἑλλάδα οἱ έπιστήμονες
αὐτοί, πρέπει νά υποστηρίζονται ὡς δυό χρόνια ακόμα, γιά νά συνεχί-
σουν μέ κάποια άνεση τις εργασίες τους γιά τῆν ύφηγεσία. Και εἰδικά
γιά τους εκπαιδευτικούς δέν εἶναι κατά τῆ γνώμη μου δύσκολο νά διο-
ρίζονται στα πανεπιστημιακά κέντρα, ἄλλοι σέ θέσεις ἀνάλογες μέ τῆν
εἰδικότητά τους. ἀρχεῖα π. χ. ἡ λεξικό, ἄλλοι σέ γυμνάσια και νά διδά-
σκουν λίγες ὤρες στις ἀνώτερες τάξεις, και λίγοι τέλος ὡς βοηθοί σέ
σπουδαστήρια και εργαστήρια. "Αν όμως και στο διάστημα αὐτὸ δέν κα-
τορθώσουν νά γίνουν ύφηγητές, φυσικό εἶναι νά ξαναγυρίζουν στις δη-
μόσιες θέσεις τους μέ τους ἴδιους ὄρους ὄπως και οἱ ἄλλοι διδάκτορες.

β. Ὑφηγητές. "Οπως εἶδαμε μόνον ὄσοι ἔχουν δείξει ἔξαιρετικές έπι-
στημονικές ἱκανότητες θά υποστηρίζονται γιά πολύχρονες σπουδές σέ
ξένα πανεπιστήμια. Αυτό όμως δέ σημαίνει πὼς ὄλοι τους θά γίνονται
ύποχρεωτικά ύφηγητές. Ἡ ἱκανότητά τους εἶναι μόνο μιὰ υπόσχεση,
πού ἡ πραγμάτωσή της θά ἔξαρτηθῆ από τις εργασίες τοῦ καθενός. Και
οἱ ἀπαιτήσεις γιά τῆν ύφηγεσία δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι αὐστηρές, και
θάνατι ἔτσι, άν ἡ κάθε σχολῆ ψηφίζοντας ἕναν ύφηγητῆ λογαριάζει τὸ
μελλοντικό καθηγητῆ της. Γιατί ὁ βαθμὸς τῶν ύφηγητῶν πρέπει νά γίνη

* Εἶναι χαρακτηριστικό ὄτι άν και ἄρκετοί εκπαιδευτικοί ἔχουν ὡς τώρα πάρει πολὺ-
χρονες εκπαιδευτικές ἄδειες, μόλα ταῦτα πολλές και σπουδαῖες ἔδρες τῶν φιλοσοφικῶν
σχολῶν μάταια περιμένουν τους ἄξιους υποψήφιους. Γι' αὐτὸ βέβαια φταῖει και ἡ κακή
ὀργάνωση τῆς εργασίας στη μέση παιδεία, αὐτῆ όμως εἶναι μονάχα ἕνας λόγος μέσα σέ
τόσους ἄλλους.

** Μέ τῆ δημόσια θέση δέν ἔννοῶ τους βοηθοῦς. Οἱ ἱκανότεροι από τους διορισμένους
εκπαιδευτικούς μποροῦν νομίζω ὡς τὰ 30 ἢ 31 χρόνια τους νά ἔχουν πάρει τὸ διδακτο-
ρικό τους δίπλωμα.

πραγματικά ή βάση για την ιεραρχία του ανώτερου διδαχτικού προσωπικού.

Για να γίνει όμως αυτό είναι ανάγκη και οι θέσεις του προσωπικού να κανονιστούν πιο σύμφωνα με την άποψη της επιλογής απ' ό,τι γίνεται τώρα. Κατά τον τελευταίο σχετικό νόμο έχουμε διάφορους βαθμούς στην ακαδημαϊκή ιεραρχία, και μπορεί ένας νέος επιστήμονας αρχίζοντας από τον κατώτερο βαθμό να περάσει με τα χρόνια ως τον ανώτατο: από ύφηγητής, αν είναι ικανός να γίνει επικουρικός ή και απ' ευθείας έκτακτος καθηγητής, και στο τέλος ταχτικός. Ως ύφηγητής ή επικουρικός είναι άμισθος, και η πανεπιστημιακή του διδασκαλία γίνεται σε όρια πολύ περιορισμένα: ο ύφηγητής μάλιστα δεν έχει καμιά πρωτοβουλία, στο βάθος είναι απλός *perpetitor* στα μαθήματα του ειδικού καθηγητή. Ο αριθμός τους είναι μεγάλος, αφού σε κάθε ταχτική έδρα μπορούν να διοριστούν ως 4 άμισθοι ύφηγητές και ως δυο επικουρικοί. Σε όρισμένο όμως αριθμό απ' αυτούς έχει το δικαίωμα ή κάθε σχολή ή και μόνον ο ύπουργός να δώσει έντολή για ν' αναπληρώσουν στη διδασκαλία ταχτικό καθηγητή που έτυχε να λείπει, ή και να διδάξουν άλλο μάθημα ειδικό που πρέπει να διδαχτή. Τότε γίνονται «έντεταλμένοι» με κανονικό μισθό ή και μ' επιμισθίο, ή έμμισθη θητεία τους κρατεί ως τρία χρόνια και μπορεί ν' ανανεωθεί. Ο αριθμός όμως των έντεταλμένων αυτών δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερος σε κάθε σχολή από τους μισούς ταχτικούς. Έτσι στη φιλοσοφική σχολή σύμφωνα με το νόμο θα μπορούσαν να πάρουν έντολή έντεκα ύφηγητές κι επικουρικοί μέσα στους 22 ταχτικούς. Αν ο επικουρικός ή ο ύφηγητής ύστερα από όρισμένη θητεία κριθῆ εϋνοϊκά από τη σχολή, μπορεί να γίνει έκτακτος καθηγητής. Το στάδιο όμως αυτό είναι προσωρινό. Σε τρία χρόνια πρέπει να τον κρίνει ή σχολή αν είναι ικανός για ταχτικός: αν ή κρίση της είναι αρνητική, τότε ή φεύγει, ή μπορεί ν' ανανεωθεί ή θητεία του, αλλά μόνο γι' άλλα τρία χρόνια, και αν και πάλι δέ γίνει ταχτικός, απολύεται.

Στά 1930 ο Καραθεοδωρῆς έγραφε πώς ένα από τα σπουδαιότερα εμπόδια για την ανανέωση του διδαχτικού προσωπικού είναι ή δυσαναλογία ανάμεσα στον αριθμό των ταχτικῶν καθηγητῶν και των έκτακτων και ύφηγητῶν. Στο αθηναϊκό πανεπιστήμιο τότε ἦταν από το ανώτερο προσωπικό 70 στους έκατό ταχτικοί, ενώ στο πανεπιστήμιο του Μονάχου π. χ. έφταναν μόνο στους 28*. Η δυσαναλογία αυτή φαίνεται πώς έχει διορθωθεί με το νέο νόμο, αφού στη φιλοσοφική π. χ. σχολή μπορεί να είναι 88 ύφηγητές και 44 επικουρικοί, δηλαδή κοντά στους 22 ταχτικούς 120 άλλες διδαχτικές δυνάμεις. Η διόρθωση όμως, για τις περισσότερες τουλάχιστο σχολές, είναι φαινομενική. Γιατί γι' αυτές σημασία έχει ή έμμισθη θέση, αφού μόνο έτσι μπορούν οι περισσότεροι επιστήμονες ν' αφιερωθούν στην επιστήμη, στην καλλιέργεια και τη διδασκαλία της, και να μην έχουν την ύφηγεσία ή την καθηγεσία για πάρεργο ή και για τίτλο μονάχα τιμητικό. Στην πραγματικότητα όμως δεν εφαρμόζεται ούτε ή αναλογία των 50 στους έκατό. Αλλά και πιο πέρα: έχουμε σήμερα σχολές, όπως ή φιλοσοφική Θεσσαλονίκης,

* Κ. Καραθεοδωρῆ «ή αναδιοργάνωση του πανεπιστημίου 'Αθηνῶν» 'Εθν. Τυπογραφείο, σελ. 28.

όπου είναι ένας μόνο επικουρικός κι ένας ύφηγητής, και οί δυό τους χωρίς έντολή.

Οί πολλοί βαθμοί και οί πολλές άμισθες θέσεις έγιναν βέβαια με την έλπίδα πώς έτσι χωρίς πολλά έξοδα θα έχωμε πλούσιο φυτώριο για τὸ πανεπιστημιακό προσωπικό, και ἡ έπιλογή θα μπορῆ νά γίνεται ανάμεσα σέ περισσότερους νέους έπιστήμονες. Ἄλλά για τίς περισσότερες τουλάχιστο σχολές νομίζω πώς ἡ έλπίδα αὐτή δέν μπορεῖ νά πραγματοποιθῆ, και ἂν ακόμα εφαρμστοῦν τὰ μέτρα πού πρότεινα παραπάνω για τούς Ικανούς πτυχιούχους και διδάκτορες. Τὸ ἴδιο δέν είναι εύκολο νά πραγματοποιθῆ και ἡ έλπίδα τοῦ νομοθέτη, πώς με τῆ στενότατη εξάρτηση τῶν ύφηγητῶν και τῶν επικουρικῶν ἀπὸ τούς ταχτικούς κυρίως καθηγητές θα ώριμάζουν οί νέοι έπιστήμονες ὅλο και περισσότερο για τὸ πανεπιστημιακό έργο. Και για τὸν ένα και για τὸν ἄλλο σκοπὸ είναι κατὰ τῆ γνώμη μου ἀπαραίτητο ν' αλλάξουν μερικά βασικά σημεία τοῦ σχετικοῦ νόμου. Και α) Ἐντολή για διδασκαλία πρέπει νά δίνεται σέ πολὺ περισσότερους ύφηγητές. Σωστὸ θα ἦταν κάθε ταχτική ἔδρα νά ἔχη και τὸν έντεταλμένο ύφηγητή της, βασικά μάλιστα μαθήματα νά μποροῦν νάχουν και δυὸ έντεταλμένους. β) Ἡ έντολή ὁμως νά δίνεται ὄχι τόσο για ν' ἀναπληρωθῆ καθηγητής πού λείπει. Τέτοια περίπτωση πρέπει νά είναι σπανιστάτη, και για νά γίνεται κανονική ἡ εργασία τῶν σχολῶν, και για νά μὴ φορτώνεται ὁ ύφηγητής στήν ἀρχή τοῦ σταδίου του με πολύωρη διδασκαλία, πού φυσικὸ είναι νά ἐμποδίζη τὴν εξέλιξή του. Ἄλλά έντολή για νά διδάσκη ένα δίωρο τὸ πολὺ μάθημα ἀπὸ τὴν ειδικότητά του, γιατί μόνον έτσι με λιγώωρη κι ἐλεύθερη διδασκαλία μπορεῖ νά είναι γόνιμος στὸ διδαχτικό και τὸ έπιστημονικό του έργο. Τονίζω τὴν ἀνάγκη τῆς ἐλευθερίας για τὸν έντεταλμένο, καθώς και για τὸν άμισθο ύφηγητή, αντίθετα με τῆ διάταξη τοῦ σχετικοῦ νόμου, πού ὀρίζει ὅτι: «Οί ύφηγηταί ὑποχρεοῦνται νά διδάσκωσιν ἕκαστος ἐκ περιτροπῆς μίαν ὥραν καθ' ἑβδομάδα, ἀναπτύσσοντες ἐλευθέρως ἢ και φροντιστηριακῶς τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν βαθμίδα θέματα τῆς διδασκαλίας τοῦ καθηγητοῦ. Τὰ θέματα ταῦτα κατανέμονται αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ». Ἐτσι ὁμως γίνονται ἀπλοὶ *perpetitores*, και ὁ έπιστήμονας και οί ἀνάγκες του παραμερίζονται ὁλότελα. Μ' αὐτὸ δέ θέλω νά εἰπῶ πώς ὁ ύφηγητής δέν πρέπει νά βοηθᾶ και τὸν καθηγητὴ στὸ έργο του, ἄλλο ὁμως βοήθεια και ἄλλο ὑποδούλωση.

Τὸ ξέρω πώς ἡ πρόταση νά διορίζωνται πολλοί έντεταλμένοι ύφηγητές είναι πολυέξοδη, ὄχι ὁμως ὅσο φαίνεται, ἂν λογαριάσωμε ὅτι ἡ ἔμμισθη έντολή δέ χρειάζεται νά δίνεται στήν ἴδια ἔκταση σέ ὅλες τίς σχολές. Γιατί και ἡ οἰκονομική θέση και οί δυσκολίες τῆς ζωῆς δέν είναι οί ἴδιες στοὺς γιατροὺς π. χ. ἢ τούς νομικούς, ὅπως στοὺς μελλοντικούς δασκάλους. Και γι' αὐτούς τούς τελευταίους κυρίως πρόκειται ἐδῶ. Ἐπειτα για τὴν έντολή θα φτάνη συχνά ένα έπιμισθιο μονάχα, ἀφοῦ δέν είναι δύσκολο οί ἐκπαιδευτικοί ειδικά νά ἔχουν δημόσια θέση ἢ σέ σχολεία τῆς μέσης και νά διδάσκουν ὅπως εἶπα και πρὶν λιγότερες ὥρες, ἢ και σέ ἄλλα ἰδρύματα. Κι ἐδῶ πρέπει ακόμα νά σημειώσω μιά παλιά πρόταση τοῦ Καραθεοδωρῆ πού ἔχει γενικότερη σημασία για ὅλους τούς νέους έπιστήμονες πού θέλουν ν' ἀκολουθήσουν ἀκαδημαϊκό στάδιο: οί καθηγητές δηλαδή τοῦ πανεπιστημίου νά μὴν ἔχουν τὸ δικαίω-

μα νὰ διδάσκουν καὶ σὲ ἄλλες ἀνώτερες σχολές, στρατιωτικές π. χ. κτλ. ὅπως γίνεται κατὰ κανόνα τώρα, γιὰ νὰ μένουν οἱ θέσεις αὐτὲς ἀνοιχτὲς σὲ ἄλλους ἐπιστήμονες, ποὺ ἔχουν πραγματικὴ ἀνάγκη, κι ἐσωτερικὴ καὶ ὕλική *.

Ὁ θεσμὸς τῶν ἐπικουρικῶν καθηγητῶν εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου περιττὸς καὶ θὰ μπορούσε νὰ λείψει, γιὰ νὰ τονωθῇ ὁ βαθμὸς τῶν ὑφηγητῶν καὶ τῶν ἑκτακτῶν καθηγητῶν **. Ὁ πρῶτος εἶναι ὅπως εἶδαμε ἀνάγκη νὰ γίνῃ πραγματικὰ ἡ βάση στὴν ἱεραρχία τοῦ ἀνώτερου διδαχτικοῦ προσωπικοῦ. Ὅποιος περάσῃ σ' αὐτὸν πρέπει πρὶν νὰ δοκιμαστῇ αὐστηρὰ, καὶ νὰ τοῦ δοθῇ ἔπειτα ἡ εὐκαιρία καὶ ἡ ἀνεση γιὰ ν' ἀναπτύξῃ ὅλες τοὺς τρεῖς ἰκανότητες. Κι ἐδῶ εἶναι σωστὸ νὰ γίνεται ἡ ἐπιλογή ὕστερα ἀπὸ μακρόχρονη δοκιμασία καὶ πείρα. Γιατὶ φυσικὰ δὲν μπορούν νὰ προχωρήσουν ὅλοι πρὸς τ' ἀπάνω. Σ' αὐτὸ δὲν ἐμποδίζουν μονάχα οἱ περιορισμένους πάντα πανεπιστημιακὲς θέσεις, παρὰ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς πνευματικῆς ζωῆς: στίς θέσεις ὅπου ἡ εὐθύνη εἶναι βαρύτερη, νὰ ὑπηρετήσουν ἀπὸ τοὺς καλοὺς οἱ καλύτεροι. Μὰ καὶ πιὸ πέρα ἀκόμα: ὅσοι ὑφηγητὲς δὲν κατορθώνουν ὕστερα ἀπὸ ὀρισμένο καιρὸ, σὲ 6 ἢ 7 π. χ. χρόνια, ν' ἀνεβοῦν σὲ ἀνώτερο βαθμὸ, μπορούν ἂν θέλουν νὰ κρατοῦν τὸν ὑφηγητικὸ τίτλο, ὄχι ὅμως καὶ τὸ δικαίωμα τῆς πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας. Σκληρὸ τὸ μέτρο, ἀλλὰ καλύτερα τὸ ξεκαθάρισμα νὰ γίνεται ὅσο ἀκόμα εἶναι καιρὸς, παρὰ σὲ ἀνώτερο βαθμὸ, ὅπως τώρα στὴν ἑκτακτὴ καθηγεσία. Ἐπειτα ἔτσι δὲν κλείνεται ὁ δρόμος καὶ σὲ ἄλλους νέους ποὺ ἔρχονται κι αὐτοὶ νὰ δοκιμαστοῦν. Οἱ πρῶτοι ἀφήνοντας τὴν πανεπιστημιακὴ διδασκαλία οὔτε τὸ δικαίωμα χάνουν ἀργότερα μὲ νέες ἐργασίες νὰ διεκδικήσουν ἀνώτατη πανεπιστημιακὴ θέση, καὶ στὸ πραχτικὸ ἐπάγγελμα ἂν ἀφιερωθοῦν, ὠφέλεια θὰ φέρνουν καὶ ὄχι ζημιά.

γ. Ἐκτακτοὶ καθηγητὲς.— Εἶπα ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν ἑκτακτῶν καθηγητῶν πρέπει νὰ τονωθῇ μ' αὐτὸ ἐννοῶ καὶ ὁ ἀριθμὸς τους νὰ γίνῃ μεγαλύτερος, καὶ ἡ θέση τους μόνιμη, καὶ γιὰ πολλοὺς ὁ βαθμὸς αὐτὸς νὰ εἶναι τελειωτικὸς. Σήμερα ἑκτακτὸς καθηγητὴς μπορεῖ νὰ γίνῃ μονάχα ὁ ὑφηγητὴς ἢ ὁ ἐπικουρικὸς, ἀλλὰ προσωρινά, γιὰ τρία ἢ τὸ πολὺ γιὰ ἕξ χρόνια, καὶ ἂν δὲν πάρῃ ταχτικὴ ἔδρα χάνει τὴ θέση του. Γίνεται δηλαδὴ νέα ἐπιλογή, καὶ συνέπειά της θὰ εἶναι ν' ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο ἐπιστήμονες μὲ ἀξία, ποὺ ἔχουν δουλέψῃ σ' αὐτὸ χρόνια, καὶ ν' ἀναγκάζονται νὰ γυρίζουν σὲ πραχτικὸ ἐπάγγελμα, ὅταν πιά εἶναι πολὺ ἀργά. Λέω μὲ ἀξία, γιατί γιὰ νὰ κάμῃ ἡ σχολὴ ἕναν ἐπιστήμονα ἑκτακτὸ καθηγητὴ, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ πολὺχρονη δοκιμασία, θὰ εἰπῇ ὅτι πιστεύει πὼς ἀξίζει γιὰ τὴ θέση αὐτή. Σὲ τέτοια ὅμως περίπτωση, ἀπομακρύνοντάς τον σὲ λίγον καιρὸ, καὶ τὸ πανεπιστήμιο ζημιώνει καὶ τὸ ἄτομο. Ἡ πνευματικὴ βέβαια ζωὴ ἐνὸς τόπου δὲν μπορεῖ νὰ προκόψῃ χωρὶς σκληρότητα σὲ πολλοὺς ἐργάτες της ἢ σκληρότητα ὅμως ἐδῶ καταντᾷ ἀδικία. Καὶ εἶναι φυσικὸ γιὰ νὰ γλιτώσουν οἱ ἐνδιαφερόμενοι, νὰ πιέζουν γιὰ νὰ γίνονται οἱ ταχτικὲς ἔδρες περισσότερες, καὶ οἱ σχολές πάλι ὅταν εἶναι ἐκλογὴ γιὰ ἔδρα ταχτικὴ, νὰ ἐπιηρεάζων-

* Καραθεοδωρῆ δ. π. σ. 27.

** Ὁ θεσμὸς τῶν ἐπικουρικῶν καθηγητῶν καταργήθηκε μὲ τὸ Ν. Δ. 917 τοῦ 1941.

ται στην κρίση τους, και από πολλούς άλλους ικανότερους συνυποψήφιους να προτιμοῦν τὸν ἰκανὸν μὰ προσωρινὸ ἔκτακτο, ποὺ κινδυνεύει νὰ πεταχτῆ στοὺς δρόμο. Εἶναι ὅμως καὶ ἄλλος λόγος ποὺ ἐπιβάλλει νὰ εἶναι μόνιμοι οἱ ἔκτακτοι: Ἰσὲ κάθε σχολὴ ἔχομε μαθήματα ποὺ γιὰ τὰ ἐπαγγελματικὰ προπάντων πτυχία μπορεῖ νὰ χουν περιφερειακὴ ἢ καὶ καμιά σημασία, ἀλλὰ γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐπιστημονικῆς ζωῆς ἢ σημασία τους δὲν εἶναι μικρὴ. Γιὰ τέτοιες ἐπιστῆμες ἢ σωστὴ ἔδρα εἶναι ἢ ἔκτακτη· ἂν ὅμως δὲν ὑπάρχουν μόνιμες ἔκτακτες ἔδρες, οἱ ἐπιστῆμες αὐτὲς ἢ θὰ λείπουν ὀλοτέλα ἀπὸ τὴ σχολή, ἢ θὰ πιάνουν θέσεις ταχτικές. Ἔτσι ἢ τάση γιὰ περισσότερες ταχτικές ἔδρες ποὺ καὶ τώρα εἶναι πολλὲς καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ περιοριστοῦν, θὰ ἔρχεται ἀπὸ διάφορες μεριές, καὶ ἡ δυσαναλογία ποὺ εἶδαμε ἀντὶ νὰ διορθώνεται, θὰ μεγαλώνη. Καὶ μ' αὐτὴ θὰ μεγαλώνη καὶ ἡ στενὴ ειδίκευση καὶ ὁ περιορισμὸς πολλῶν καθηγητῶν σὲ μικρὴ περιοχὴ, σὲ κομμάτι ἢ καὶ κομματάκι μόνο τῆς ἐπιστήμης (π. σ. 64).

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἢ θέση τοῦ ἔκτακτου καθηγητῆ πρέπει νὰ γίνη μόνιμη, σὲ βασικὰ μαθήματα ποὺ χρειάζονται πολὺ διδαχτικὸ προσωπικό, ὅπως π. χ. ἡ ἀρχαιολογία, ἡ ἱστορία, τὰ κλασικὰ καὶ τὰ νεοελληνικὰ γράμματα κ. ἄ. οἱ περισσότερες ἔδρες ἀντὶ ταχτικές νὰ εἶναι ἔκτακτες, καὶ ἀκόμα τέτοιες ἔδρες νὰ γίνωνται καὶ γιὰ ἐπιστῆμες σὰν αὐτὲς ποὺ σημείωσα παραπάνω. Ἰκοντὰ ὅμως σ' αὐτὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ λείψουν καὶ τὰ συνακόλουθα τῆς προσωρινότητος: α) Ἰνὰ πάρη ἢ ἔκτακτη καθηγεσία τῆ σημασία ποὺ τῆς ταιράζει δίπλα στὴν ταχτική. Μέσα στοὺς μορφωτικὸ πανεπιστημιακὸ ἔργο ἢ πρώτη νὰ εἶναι ὁμότιμη μὲ τὴ δεύτερη, ὁμότιμη ὄχι μόνο στὰ μάτια τῶν φοιτητῶν, ἀλλὰ καὶ στὴ συνείδηση τῶν ταχτικῶν, ἀκόμα καὶ τῶν ἰδίων τῶν ἔκτακτων καθηγητῶν 39. β) Ἰνὰ λείψη ὁ περιορισμὸς τοῦ σχετικοῦ νόμου ποὺ ἐπιτρέπει μόνο στοὺς ὕψηλούς καὶ τὸν ἐπικουρικὸ νὰ γίνη ἔκτακτος καθηγητῆς. Ὅπως ὅταν εἶναι ἐκλογή γιὰ ταχτικὴ ἔδρα, μποροῦν νὰ ναι ὑποψήφιοι καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες, ποὺ δὲν ἔχουν διδάξει πρὶν στοὺς πανεπιστήμιο, παρουσιάζουν ὅμως σοβαρὲς ἐπιστημονικὲς ἐργασίες, τὸ ἴδιο πρέπει νὰ γίνη καὶ γιὰ τὴ θέση τῶν ἔκτακτων καθηγητῶν. Γιατὶ ἀλλιῶς στενεύει ὁ κύκλος τῶν ὑποψήφιων, καὶ μπορεῖ ν' ἀποκλειστοῦν ἀπὸ πανεπιστημιακὴ ἔδρα ἐπιστήμονες πολὺ ἰκανότεροι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι πιά στὴν ἱεραρχία τοῦ ἀνώτερου διδαχτικοῦ προσωπικοῦ. Εἶναι βέβαια φυσικὸ οἱ τελευταῖοι αὐτοί, ποὺ ἔχουν δουλέψει χρόνια στοὺς πανεπιστήμιο καὶ εἶναι πιά δοκιμασμένοι, νὰ προτιμηθοῦν σὲ μιὰ ἐκλογή ἀπὸ ἄλλους συνυποψήφιοις ποὺ στάθηκαν μακριὰ ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο. Τέτοια προτίμηση, ὅταν γίνεται ἀνάμεσα σὲ ὑποψήφιοις τὸ ἴδιο ἰκανούς, τὴν καταλαβαίνει καθέννας· εἶναι ὅμως ἀδικαιολόγητη καὶ ζημιώνει τὸ πανεπιστημιακὸ ἔργο, ὅταν ἔτσι παραμερίζονται ἄνθρωποι ποὺ οἱ ἐπιστημονικὲς τους ἐργασίες τοὺς δείχνουν ὀλοφάνερα πὼς ἀξίζουν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ πάρουν ἀνώτατη ἀκαδημαϊκὴ θέση. γ) Ὅταν ἢ θέση μιᾶς ἐπιστήμης μέσα στοὺς πανεπιστημιακὸ ἔργο ἐπιβάλλη ν' ἀντιπροσωπεύεται ἢ ἐπιστῆμη αὐτὴ μ' ἔκτακτη μόνο ἔδρα, ἢ ἔδρα τῆς νὰ μένη πάντα τέτοια καὶ νὰ μὴ γίνεταί ταχτική. Ἰνὰ μπορῆ ὅμως ὁ ἐπιστήμονας ποὺ τὴν κατέχη νὰ παίρνη τὸν τίτλο τοῦ «ἐπίτιμου ταχτικοῦ», ὅταν παρουσιάσῃ ἐξαιρετικὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο. Καὶ τὸ ἴδιο κατὰ τὴ γνώμη μου θὰ μπορούσε νὰ γίνεταί καὶ γιὰ ἔκτακτες ἔδρες ἐπιστήμης ποὺ ἔχει παράλληλα μιὰ ἢ καὶ περισσότερες

ταχτικές, όταν ο κάτοχός της δεν μπορεί να διορισθῆ ταχτικός, γιατί δεν υπάρχει θέση κενή.

2. Τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν.

α. Τὸ πρόβλημα τῶν ἐδρῶν.— Αὐτὰ γενικὰ γιὰ ὅλες τὶς σχολές. Εἰδικότερα τώρα γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ σχολή, ἔχομε πρῶτα τὸ ζήτημα τῶν ἐδρῶν. Ὑστερα ἀπ' ὅσα εἶδαμε στὸ πρόγραμμα γιὰ τὰ παραρτηματικὰ μαθήματα τοῦ ἀρχαίου βίου, φαίνεται πόση σωστὴ ἦταν ἡ ἀπόφαση τῆς Πολιτείας νὰ καταργήσῃ τὶς ταχτικές ἐδρες τοῦ δημόσιου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ ἀπόφαση ὅμως πρέπει νὰ τραθηχθῆ μὲ συνέχεια ὡς τὸ τέλος, καὶ νὰ καταργηθῆ καὶ ἡ ταχτικὴ ἔδρα τοῦ βυζαντινοῦ βίου, ποὺ ὅπως εἶδαμε πολὺ λιγότερο μπορεῖ νὰ δικαιολογηθῆ αὐτὴ ἀπὸ τὶς ἄλλες, ποὺ ἔλειψαν (π. σ. 84). Τὸ ὅτι σήμερα τὴν κατέχει ταχτικός καθηγητὴς, δὲν εἶναι λόγος αὐτὸ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατάργησίν της, καὶ πολὺ περισσότερο τὴν ὑποχρεωτικὴ ἀκρόαση τοῦ σχετικοῦ μαθήματος. Τὸ προσωπικὸ ζήτημα μπορεῖ νὰ λυθῆ καὶ μὲ ἄλλο τρόπο ἀνώδυνο. Ἄλλωστε ἀφήνοντάς τιν ἀνοίγομε τὸ δρόμο γιὰ νὰ συνεχισθῆ τὸ ἴδιο παραστράτημα καὶ στὴ σχολὴ Θεσσαλονίκης, ἀφοῦ οἱ ἐδρες τῆς ἔχουν ἀφομοιωθῆ μὲ τῆς ἀθηναϊκῆς καὶ οἱ φιλοδοξίες δὲ θὰ λείψουν. Μὲ τὴν κατάργησιν τῆς ἔδρας αὐτῆς θὰ ἐλευθερωθῆ καὶ ἡ λαογραφία, ποὺ τυχαῖα τὴν κόλλησαν ἐδῶ σὰν περιττὸ παράρτημα κοντὰ στὸ βυζαντινὸ βίον καὶ θὰ μπορέσῃ νὰ ἔχῃ δική της αὐθύπαρχτη ἔδρα ἢ ἐπιστήμη αὐτὴ, ποὺ καὶ ἡ περιοχὴ τῆς εἶναι μεγάλη, καὶ ἡ σημασία τῆς γιὰ τὴν ἔρευνα καὶ τὴν καλλιέργεια τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ σπουδαιότατη.

Κοντὰ στὴν ταχτικὴ ἔδρα «τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας» ἔγινε τελευταῖα στὴν ἀθηναϊκὴ σχολὴ καὶ δευτέρη ἔδρα εἰδικὴ «τῆς νεωτέρας καὶ μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ὁμοίου περιεχομένου μὲ τὴν πρώτην»*. Ὁ συνδυασμὸς τῆς νεοελληνικῆς μὲ τὴ βυζαντινὴ φιλολογία στὴ νέα αὐτὴ ἔδρα ἔγινε βέβαια γιὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀμεσώτερη συγγένεια τῶν δυὸ πολιτισμῶν, καὶ πιὸ πολὺ ὅτι καὶ στὴ βυζαντινὴ φιλολογία βρίσκει ὁ νεοελληνιστὴς κάποιες ρίζες τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ἀκόμα καὶ τὴν ἐρμηνεῖα σὲ μερικὰ τῆς φαινόμενα. Ὁ συνδυασμὸς ὅμως αὐτὸς φέρνει σύγχυση ἐπικίνδυνη, ποὺ δυναμώνει ὅταν ἀκοῦμε πῶς οἱ δυὸ ἐδρες ἔχουν τὸ ἴδιο περιεχόμενο. Καὶ δὲν ἐμπόδισε τὴ σύγχυση αὐτὴ τὸ σχετικὸ διάταγμα μὲ τὸ ὅτι ἄλλαξε θέση στίς λέξεις, καὶ στὴ νέα ἔδρα ἔβαλε πρώτη τὴ λέξη «τῆς νεωτέρας», γιὰ νὰ δείξῃ ἔτσι ὅτι ἐδῶ τὸ κέντρο τοῦ βάρους πέφτει στὴ νεοελληνικὴ φιλολογία, ἐνῶ στὴν παλιὰ κέντρο εἶναι ἡ βυζαντινὴ. Χεροπιαστὴ ἀπόδειξη πῶς ἐδῶ καὶ λίγους μῆνες ὑποψήφιοι γιὰ τὴν ἔδρα αὐτὴ παρουσιάστηκαν δυὸ βυζαντινολόγοι, ποὺ δὲν ἔχουν καμιά σχέση μὲ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία καὶ ἀκόμα πιὸ χαρακτηριστικὸ ποὺ ὁ ἓνας τους ψηφίστηκε ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῆς σχολῆς εὐτύχημα μόνο ποὺ ἡ πρότασί της σκόνταψε στὴν ἀρνησὴ τῆς Πολιτείας κι ἔμεινε ἀνεφάρμοστη. Ἡ ἰδέα γιὰ τέτοια ἔδρα εἶναι παραπάνω ἀπὸ σωστὴ, γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως σωστὴ καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς, πρέπει νὰ λείψῃ ὁ ἐπικίνδυνος συνδυασμὸς καὶ νὰ

* Ἡ πρώτη ἔδρα σύμφωνα μὲ τὸ διάταγμα «περιλαμβάνει τὴν ἐρμηνείαν κειμένων λογίων καὶ δημωδεστέρων, γραμματολογίαν μεσαιωνικὴν καὶ νεοελληνικὴν, φιλολογικὰς σχέσεις ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν τῶν μέσων καὶ νεωτέρων χρόνων».